

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Markéta Mottlová

Genderové kvóty v politice

Gender Quotas in Politics

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Jan Bíba, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Janu Bíbovi, Ph.D. za odborné vedení a podnětné připomínky. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu během mého vysokoškolského studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 13. července 2014

.....
Markéta Mottlová

Abstrakt

Hlavní tezí diplomové práce je, že požadavek na vyšší zastoupení žen v politice a s ním související volání po zavedení kvót je oprávněné. Tato teze se opírá o teoretický rámec deskriptivní a skupinové reprezentace, přičemž je v argumentaci odmítán esencialismus. Poukazuje se spíše na stávající znevýhodnění žen a na kontext společenských a institucionálních bariér. Přestože nemůžeme mluvit o společných ženských zájmech, jsou to převážně ženy-političky, které nastolují agendu rovných příležitostí žen a mužů. Vedle genderových stereotypů představují největší překážku pro ženy v politice politické strany, jež nominují málo žen a umisťují je na nevolitelná místa kandidátních listin. Na příkladu Občanské demokratické strany před volbami do Poslanecké sněmovny roku 2013 je ilustrován fenomén skleněného útesu, kdy se ženy dostávají do vedoucích pozic v období krize. Kvóty vycházejí z nedůvěry vůči přirozenému vývoji. Efektivita kvót závisí na tom, kolik politických stran kvótová opatření používá a jak silné je postavení těchto stran v parlamentu. Roli také sehrává to, zda kvóty upravují pořadí kandidátů a kandidátek na listině. V současnosti je v České republice předložen návrh legislativních kvót, které by byly závazné pro všechny politické strany.

Klíčová slova

Česká republika, gender, kvóty, politické strany, reprezentace, rovnost, spravedlnost, ženy v politice

Abstract

The main claim of my thesis is that demand of higher representation of women in politics and calling for quotas are legitimate. This claim is based on theoretical framework of descriptive and group representation. Essentialism is rejected in the line of reasoning in favour of more women in politics. Instead, current disadvantage of women and social and institutional barriers are pointed out. Although there are no common women's interests, equality issues are predominantly placed on the political agenda by female politicians. Besides gender stereotypes the biggest obstacle for women in politics are their own political parties because they nominate few women and they do not place them at the top of candidate lists. Civic Democratic Party before election to Chamber of Deputies in 2013 was an example of the concept glass cliff when women get to leadership positions in the context of crisis. Quotas are based on mistrust of gradual development. Efficiency of quotas depends on how many political parties use them and in which position in parliament these parties are. The order of candidates on the ballots is also important. Nowadays there is a proposal of legislative quotas which would be obligatory for all political parties.

Keywords

Czech Republic, gender, quotas, political parties, representation, equality, justice, women in politics

Obsah

1	Úvod	7
2	Podreprezentace žen a teorie reprezentace	9
2.1	Deskriptivní reprezentace	9
2.1.1	Esencializace žen.....	11
2.1.2	Ne/kompetentnost žen v politice	14
2.2	Skupinová reprezentace	17
2.2.1	Problémy univerzálního občanství	19
2.2.2	Skupinové diference a specifická práva.....	21
2.2.3	Ženy jako skupina?	23
2.3	Kritická hranice.....	27
3	Příčiny nízkého zastoupení žen v České republice	32
3.1	Srovnání situace v ČR se světem.....	32
3.2	Kulturní a institucionální bariéry.....	34
3.2.1	Genderové stereotypy	35
3.2.2	Politické strany jako klíčoví aktéři.....	37
3.3	Skleněný útes	43
4	Kvóty	46
4.1	Rozšířenost kvót a nedůvěra v přirozený vývoj	46
4.2	Typy kvót.....	49
4.3	Kvótová opatření v České republice.....	52
4.3.1	Návrhy legislativních kvót.....	54
5	Závěr	57
6	Seznam použité literatury a dalších zdrojů	60

1 Úvod

Ženy sice již nejsou explicitně vyloučeny z politické participace, přesto jsou však i po století od získání volebního práva v politických institucích podreprezentovány. Nevyvážené zastoupení žen a mužů v politice představuje legitimní důvod k znepokojení. Základní hypotézou mé diplomové práce je, že požadavek vyššího zastoupení žen v politických institucích je oprávněný a že jeho naplnění je možné dosáhnout prostřednictvím kvót.

Diplomová práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola otevírá téma politické podreprezentace žen v souvislosti s teoretickými koncepty, které řeší nevyváženost žen a mužů v zákonodárných sborech. Druhá kapitola se zabývá příčinami nízkého zastoupení žen v politice se specifickým zřetelem na Českou republiku. Poslední kapitola přibližuje kvótová opatření, na něž je odkazováno v předcházejících částech. Vzhledem k tomu, že mým záměrem je poukázat na oprávněnost požadavků na vyšší politickou reprezentaci žen a z nich vycházejícího volání po přijetí kvótových opatření, bude první kapitola diplomové práce, v níž je obsažen základ pro obhajobu těchto specifických opatření, nejrozsáhlejší.

V souvislosti s úvahami o řešení dlouhodobě nízkého zastoupení žen v politice je nezbytné se nejprve zaměřit na teoretickou rovinu problému. Cílem první kapitoly bude nastavit teoretický rámec, který ospravedlňuje politickou reprezentaci žen a následné zavádění specifických mechanismů, mezi něž patří kvótová opatření. Teoretickými východisky budou koncepty reprezentace, o které se opírá obhajoba kvót – deskriptivní a skupinová reprezentace. Tyto koncepty budou konfrontovány s jinými pohledy na reprezentaci. Přiblížím, v jakém kontextu se objevují požadavky na zavedení specifické reprezentace marginalizovaných skupin. Pozornost budu dále věnovat otázce, která v kontextu se skupinovou reprezentací zaznívá a to, zda ženy tvoří jednu skupinu se společnými charakteristikami, zkušenostmi a zájmy. V souvislosti s touto otázkou nastíním význam kritické hranice pro dlouhodobě podreprezentovanou skupinu žen.

Koncepty reprezentace mají praktický význam, a proto je teoretický základ následně navázán na praktické politické problémy, mezi něž patří nízké zastoupení žen v politice a jeho řešení v podobě kvótového opatření. Druhá kapitola diplomové práce se

zaměřuje na příčiny nízké politické participace žen v České republice včetně jejího zasazení do mezinárodního srovnání. V rámci kapitoly jsou popsány společenské a institucionální bariéry, které stojí za asymetrickým zastoupením žen a mužů v politice – kulturní vzorce a politické strany. V neposlední řadě je přiblížen koncept skleněného útesu, jenž poukazuje na kontext, v kterém se ženy dostávají do vedoucích pozic. Závěrečná kapitola diplomové práce se bude věnovat průřezovým tématem celé práce, tedy kvótám. Nejdříve budou představeny základní principy fungování kvót a jejich možné typy včetně podmínek pro jejich efektivitu. Následovat bude část o již existujících kvótových opatření v českých politických stranách a o předkládaných návrzích legislativních kvót v České republice.

2 Podreprezentace žen a teorie reprezentace

První kapitola diplomové práce bude tematizovat otázku politické reprezentace žen z teoretického hlediska. Nejprve se zaměřím na deskriptivní reprezentaci a skupinovou reprezentaci, jež jsou předmětem debat v souvislosti se zastoupením znevýhodněných skupin. Představím základní východiska těchto konceptů včetně jejich slabých stránek. Dále přistoupím k otázce, zda ženy tvoří homogenní skupinu a zda existují skupinové zájmy žen. S tím úzce souvisí i otázka, jestli je smysluplné mluvit o ženách jako skupině - pokud ženy nemají identické zájmy, co opodstatňuje konceptualizaci žen jako skupiny? V závěru první kapitoly se zaměřím na koncept kritické hranice, jenž se soustředí na to, zda můžeme očekávat kvalitativní změny poté, co se menšina, kterou ženy tvoří v politických institucích, rozroste.

2.1 Deskriptivní reprezentace

Hanna Fenichel Pitkin při své analýze reprezentace identifikuje tzv. deskriptivní model reprezentace, který klade důraz na způsob složení zákonodárního sboru. Větší pozornost je směřována k charakteristikám reprezentujících než k jejich jednání. Klíčovou otázkou je, kdo jsou reprezentanti. Tento model předpokládá, že právo na reprezentaci a právo na rozhodování nejsou jednou a naprosto totožnou věcí. Funkce zákonodárního sboru je spíše spojována s diskuzí a deliberací než s jednáním a vládnutím.¹ Zastánci deskriptivní reprezentace požadují, aby parlament odrážel složení celé společnosti. Zákonodárny sbor by se měl skládat z členů a členek sociálních skupin a to v poměru k jejich zastoupení ve společnosti. Situace, kdy ženy zastávají pouze pětinu politických pozic² navzdory tomu, že tvoří polovinu populace, je z tohoto hlediska nepřijatelná. Nevyváženost je patrná na první pohled.

---

¹ Pitkin, Hanna Fenichel: *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1967, s. 62-64.

² Dlouhodobě se zastoupení žen pohybuje kolem 20 %, v současnosti je celosvětový průměr zastoupení žen v zákonodárných sborech 22,3 % - viz podrobněji druhá kapitola diplomové práce.

Pokud ženy reprezentují ostatní ženy svou přítomností v politických institucích, tak jsou ženy deskriptivně zastoupeny.³ Proč je vlastně tak důležitá otázka, kdo jsou reprezentanti? „Minulé zkušenosti nám ukazují, že čistě mužská, nebo převážně mužská shromáždění mají limitovanou schopnost formulovat zájmy a zkušenosti žen a že snaha zavázat je k předem domluveným programům má pouze omezený vliv. (...) Reprezentanti *mají* totiž autonomii, a proto je důležité, kdo tito reprezentanti jsou.“⁴ Naopak čím větší je kladen důraz na odpovědnost, tím menší význam je přisuzován tomu, kdo vykonává zastupitelskou funkci.

Deskriptivní reprezentace identifikuje nejen viditelné charakteristiky jako je gender či barva kůže, ale také sdílené zkušenosti. Společná zkušenost reprezentanta a jeho voličstva vede k oddanosti reprezentanta vůči zájmům svého elektorátu. Sdílená zkušenost vytváří podobné vnímání problémů a předpokládá se, že ten, kdo neprošel danou zkušeností, ji nemůže nikdy zcela pochopit a převzít danou perspektivu. Na základě toho, že zástupce sdílí určité charakteristiky s těmi, které reprezentuje (např. gender, rasa, třída, lokalita atd.), jsou očekávány společné preference.⁵

Deskriptivní reprezentanti budou mnohem pravděpodobněji jednat tak, jak od nich očekávají jejich voliči, než kdyby na jejich místě byli nedeskriptivní reprezentanti. Mohou tedy zájmy podreprezentované skupiny formulovat i ti, kteří nesdílí charakteristiky skupiny? Odpověď z pohledu deskriptivní reprezentace bude negativní. Deskriptivní přístup k reprezentaci předpokládá, že určité zájmy jsou artikulovány pouze členy specifických skupin, tedy těmi, co sdílejí charakteristiky s reprezentovanými. Pouze ti, kteří byli zvoleni z dané skupiny, mohou reprezentovat její zájmy. Osoby, které nejsou členy skupiny, nejsou považovány za oprávněné zástupce. Pokud bychom to chtěli převést na otázku zastoupení žen v politice, tak by to znamenalo, že pouze ženy jsou schopné reprezentovat specifické zájmy žen. Od reprezentantů se očekává, že budou nejenom deskriptivně odrážet proporční zastoupení dané skupiny ve společnosti, ale že také budou reprezentovat zájmy skupiny.

---

³ Ford, Lynne: *Women and Politics. The Pursuit of Equality*. Australia: Wadsworth Cengage Learning, 2011, s. 185.

⁴ Phillips, Anne: *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press, 1995, s. 78.

⁵ Mansbridge, Jane: Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent “Yes“, *The Journal of Politics*, Vol. 61 (1999), No. 3, s. 629.

V ostrém kontrastu k deskriptivní reprezentaci stojí přístup „acting for“, který se právě naopak soustředí na jednání reprezentantů, nikoliv na jejich charakteristiky. Reprezentace podle něj znamená jednání v zájmu reprezentovaných. Podobné charakteristiky reprezentanta a jeho voličů podle tohoto přístupu již neříkají nic o tom, co reprezentant dělá. Deskriptivní pohled je kritizován za to, že v něm není žádné místo pro reprezentaci jako odpovědnost. Podle Hanny Pitkin reprezentace pojímaná jako jednání v zájmu (jménem) někoho jiného umožňuje na rozdíl od deskriptivní reprezentace formulovat očekávání od reprezentanta a následně i hodnotit jeho působení v politickém úřadu.⁶ Chápání reprezentanta jako toho, kdo slouží zájmu těch, které reprezentuje, se také označuje pojmem substantivní reprezentace. Tento přístup na rozdíl od deskriptivní reprezentace předpokládá, že zástupce může reprezentovat určité myšlenky, aniž by pocházel z dané skupiny. Socialistické myšlenky mohou tak například prosazovat i ti, kteří nejsou členy dělnické třídy. Neplatí, že ženy nutně lépe reprezentují ženské zájmy.

2.1.1 Esencializace žen

Největší slabinu deskriptivní reprezentace představuje předpoklad, že členové určité skupiny jsou nositeli identity, kterou sdílí všichni členové této skupiny bez výjimky a kterou nikdo jiný mimo skupinu nemůže mít. Základem pro reprezentaci se stávají podobné vlastnosti. Můžeme to jednoduše převést do tvrzení, že pouze ženy mohou reprezentovat ženy, pouze černoši mohou reprezentovat černochoy a podobně. Trvání na tom, že pouze ženy mohou reprezentovat ženy, implikuje, že existuje nějaká objektivní podstata ženství, kterou sdílí všechny ženy. Deskriptivní reprezentace esencializuje předpoklady toho, co to znamená být ženou.⁷ Esencialistický přístup zachází s ženami jako se substancí, jistou entitou, k níž neodmyslitelně patří určité specifické znaky. Objektivní podstata podle deskriptivní reprezentace spojuje všechny členky skupiny a dává jim tím společné zájmy. Jakákoliv žena reprezentuje všechny ženy

---

⁶ Pitkin, Hanna Fenichel, c. d., s. 115.

⁷ Ti, co odmítají existenci objektivní podstaty ženství, nestaví svou argumentaci na podobných vlastnostech členek skupiny, ale na jejich podobných životních zkušenostech.

bez rozdílu na třídu, etnicitu či politické preference. Jak vidíme, diference a vnitřní dynamika v rámci skupiny jsou deskriptivním přístupem opomíjeny, jelikož jsou všechny členky skupiny redukovány na objektivní podstatu a odlišnosti v rámci skupiny jsou zastřeny. Deskriptivní reprezentace je vystavena kritice za svůj esencialismus. „Snaha určit zvláštní sociální atributy, které všechny ženy sdílejí, tak nutně některé osoby nazývané ženami vynechá, nebo jejich životy přizpůsobí předem daným kategoriím.“⁸ Esencialistická argumentace je neudržitelná.

Možným východiskem tohoto problému může být zdůrazňování kontextu, ve kterém se deskriptivní reprezentace zavádí a to bez příklonu k esencialismu. Esencialistické pojetí genderové identity je opuštěno. Je potřeba identifikovat příčiny ve stávajícím systému, jež stojí za nižším podílem daných deskriptivních skupin v legislativních shromážděních, než je tomu v populaci. Pokud lze také doložit, že dominantní skupiny ve společnosti v minulosti záměrně vylučovaly dané deskriptivní skupiny z reprezentace, pak jsou tyto skupiny dobrým kandidátem na afirmativní selektivní reprezentaci. Kvóty je v této souvislosti možné vnímat jako reakci na požadavek nových opatření, které rychle prolomí historickou dominanci mužů v politickém životě.

Historicky představovali muži dominantní skupinu a ženy podřízenou skupinu. Ženy byly jako skupina označeny za nehodné plnoprávného občanství s odkazováním na přírodní odlišnosti od mužů. Schopnosti žen se definovaly skrze jejich biologické pohlaví. V 19. století se například věřilo, že ženy jsou méně inteligentní než muži, protože mají menší mozek.⁹ Muži byli spojováni s rozumem a veřejnou sférou, zatímco ženy byly ztotožňovány s emocemi a soukromou sférou. Zmíněné dichotomie se promítly do otázky politické participace žen. Toto rozdělení mělo totiž za následek vyloučení žen z veřejné sféry kvůli jejich údajnému nedostatku racionality, jejich místo bylo v rodině jako oblasti sentimentu, potřeby a touhy. Vyloučení žen z politického života na základě této odlišnosti bylo všeobecně uznáváno. Základem pro právo žen na politickou participaci bylo mimo jiné zpochybnění tvrzení, že z biologických odlišností vyplývá ne/schopnost podílet se na veřejném životě. Boj proti praxi a politikám, které

---

⁸ Young, Iris Marion: Serialita genderu - úvahy nad ženami jako sociálním kolektivem. *Sociální studia*, Vol. 5 (2008), No. 1, s. 138.

⁹ Renzetti, Claire; Curran Daniel: *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 75.

privilegovaly muže, byl bojován ve jménu vyvrácení podobných ve společnosti rozšířených předsudků. Monopolizace politiky muži byla odmítnuta a ženy docílily uznání ve veřejné sféře.

Ve chvíli, kdy jsou systematické překážky k participaci eliminovány, potřeba afirmativních kroků k zajištění deskriptivní reprezentace také zmizí. Deskriptivní reprezentace se stává podmíněnou. „Když byla určitá skupina zákonem vyloučena z volebního práva, je pravděpodobné, že sociální, politické a ekonomické procesy, které umožnily jedné skupině v minulosti legálně zakázat politickou participaci jiné, mohou mít dohru v současnosti a to prostřednictvím neformálních sociálních, politických a ekonomických struktur než prostřednictvím zákona.“¹⁰ Toto tvrzení bychom mohli vyložit tak, že formální zrovnoprávnění žen ještě nutně neznamená, že se již nesečkáme s nerovnostmi mezi muži a ženami. V situaci, kdy byly ženy explicitně diskriminovány zákonem, jsou nerovnosti jasné na první pohled. V současnosti je diskriminace více skrytá, nepřímá, a tudíž se hůře prokazuje.¹¹ Argumentace na základě historického kontextu vyloučení žen z politické participace a poukazu na strukturální překážky současného systému je přijatelnější než problematická teze o existenci objektivní podstaty, jež spojuje všechny ženy bez rozdílu.

Deskriptivní přístup k reprezentaci je tedy relevantní v kontextu, kdy jedna skupina byla historicky vyloučena z podílu na politické moci a kdy i po odstranění formálních bariér pro vstup do politiky nadále působí strukturální překážky znevýhodňující tuto skupinu. Deskriptivní reprezentace v důsledku umožňuje dát prostor hlasům, jež by jinak zůstaly na okraji veřejné debaty a pozornosti. Deskriptivní reprezentace je nástrojem napravujícím přetrvávající nerovnováhu v zastoupení žen a mužů v politice. Kvóty, které jsou postavené právě na deskriptivní reprezentaci, umožňují zmírnit vliv překážek, které stojí za politickou podreprezentací žen. Deskriptivní přístup k reprezentaci je přínosný v tom, že identifikuje a následně zmírňuje specifické strukturální bariéry pro politickou aktivitu, které snižují procentuální zastoupení znevýhodněných skupin v parlamentech.

---

¹⁰ Mansbridge, Jane, c. d., s. 639.

¹¹ Zaměstnavatel by se například neměl ptát při přijímacím pohovoru uchazeče/ky na rodinný stav či děti. Často je však tento princip porušován a je běžnou praxí, že otázce o počtu dětí či jejich plánování jsou při přijímacím pohovoru vystavovány především ženy. Jednou věcí je tudíž zákon, ale druhou je jeho dodržování v praxi.

Deskriptivní reprezentace je také zpochybňována z pozice toho, že zde chybí předvídatelná vazba mezi deskriptivním zastoupením a následnou obhajobou zájmů. Neboli neexistuje jednoznačný vztah korelace mezi charakteristikou reprezentanta a jeho jednáním. Charakteristiky reprezentanta nemusí být totiž automaticky vodítkem k jednání, které lze od daného reprezentanta očekávat. K jaké námitce vůči deskriptivní reprezentaci směřujeme? K námitce, že nejlepší deskriptivní reprezentant nemusí nutně nejlépe reprezentovat zájmy skupiny identifikovatelné na základě určitých charakteristik. Může to být nedeskriptivní reprezentant, jenž bude lépe reprezentovat zájmy skupiny.¹²

Úskalí deskriptivní reprezentace spatřuji právě v tom, že trvá na tom, že zájmy skupiny může reprezentovat pouze člen/ka skupiny. Je sice pravděpodobnější, že agendu týkající se například nedostatku školek nastolí spíše ženy-političky. Ženy mají totiž k tomuto problému bez ohledu na stranickou příslušnost blíže než muži, jelikož jsou to stále primárně ženy, kterým je přisuzována péče o děti. Neznamená to však nutně, že muži-politici nebudou považovat problematiku dostupnosti péče o předškolní děti za důležitou. Tvrzení, že ženy mají většinou blíže k této otázce, se v žádném případě nevylučuje s tím, že s daným tématem přijde muž-politik či že mu bude veřejně vyjadřovat podporu. Není to sice častá situace, ale existují takové případy.¹³

2.1.2 Ne/kompetentnost žen v politice

Deskriptivnímu pohledu na reprezentaci je dále často vyčítáno, že se na jeho základě stanou reprezentanty nekompetentní osoby. Genderové kvóty podle jejich kritiků povedou k tomu, že politické strany nebudou moci najít dostatečný počet kompetentních žen na kandidátní listiny, což se v důsledku projeví v přítomnosti politicky nezkušených a nekvalifikovaných žen v politických úřadech. Tato kritika však vychází ze zaměňování dvou forem deskriptivní reprezentace a to mikroskopické a

---

¹² Pitkin, Hanna Fenichel, c. d., s. 89.

¹³ Například za návrhem na zavedení genderových kvót v České republice v současnosti stojí ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Jiří Dienstbier. V minulosti přišel s agendou kvótového opatření ministr pro lidská práva a národnostní menšiny Michael Kocáb. V obou případech se jednalo o muže.

selektivní. Mikroskopická reprezentace spočívá v náhodném výběru reprezentantů ze společnosti, který by nahradil volené zákonodárné sbory. U této formy reprezentace je vyšší pravděpodobnost, že zákonodárci vybraní náhodně ze společnosti budou méně schopní než ti, kteří by se do parlamentu dostali na základě voleb. Druhá forma deskriptivní reprezentace usiluje o vyšší deskriptivní zastoupení těch, co jsou již aktivní v politice, ale vlivem různých strukturálních znevýhodnění se nedostávají do rozhodujících pozic.¹⁴ Očekávali bychom, že pokud neexistují žádné překážky pro prosazení žen v politice, tak by zastoupení žen a mužů v politických funkcích zhruba odpovídalo jejich poměru ve společnosti. „Mohou zde být určité menší a zanedbatelné odchylky, ale jestliže se jedná o zkreslené rozložení [žen a mužů v politických funkcích – M. M.], je to důkaz záměrné, či strukturální diskriminace.“¹⁵ To, že ženy jsou menšinou v politických institucích, naznačuje, že čelí překážkám.

Selektivní deskriptivní reprezentace je zaváděna pouze v případě, že v systému funguje opačná selekce, jež zásadním způsobem snižuje podíl určité skupiny v legislativním shromáždění. Selektivní reprezentace by proto měla být vnímána jako kompenzace přetrvávajících nerovností. Důvody nízkého zastoupení žen v politice nespočívají v tom, že ženy by nebyly dostatečně kompetentní. Na rozdíl od mikroskopické reprezentace je u selektivní deskriptivní reprezentace velmi nízká pravděpodobnost, že reprezentant bude méně kompetentní než ten, který by nebyl vybrán na základě deskriptivních charakteristik.¹⁶

Nízké procento žen v politice vytváří implicitní význam, že ženy do politiky nepatří, že nejsou schopny vykonávat politickou funkci. Vyšší reprezentace žen by byla podnětem k symbolickým změnám v politice. Nadále totiž uvažujeme o politice jako o mužské doméně a vládnutí žen je považováno za neobvyklé, zvláštní, či v některých případech dokonce za nevhodné.¹⁷ V situaci, kdy byla určitá skupina vyloučena z politické participace, tak byli její členové považováni za občany druhého řádu. V

---

¹⁴ Hlavní překážkou pro vyšší zastoupení žen v zákonodárných sborech jsou politické strany, které často nominují ženy na nevolitelná místa. Podrobněji o úloze politických stran v druhé kapitole diplomové práce.

¹⁵ Phillips, Anne, c. d., s. 63.

¹⁶ Mansbridge, Jane, c. d., s. 632-633.

¹⁷ Sapiro, Virginia: When Are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women, *The American Political Science Review*, Vol. 75 (1981), No. 3, s. 712.

důsledku to znamenalo, že osoby s těmito charakteristikami nevládnou, protože toho nejsou schopné. V případě nízkého zastoupení této deskriptivní skupiny i po zisku volebního práva je nadále přítomen tento sociální význam, který je spojený s charakteristikami skupiny a ovlivňuje všechny nositele těchto charakteristik. Zmíněný sociální význam je napojen na složení politických představitelů. Pokud je nějaká skupina vyloučena, či je v zastupitelském sboru podprezentována, posiluje to předpoklady o méněcennosti dané skupiny. Proměna genderového složení zákonodárných sborů představuje tudíž významnou výzvu společenského uspořádání, které systematicky staví ženy do podřízené pozice.

Je nezbytné vytvořit nový sociální význam, jenž zahrnuje ženy jako kompetentní pro politickou participaci. V tomto ohledu sehrává proměna složení reprezentativních orgánů důležitou symbolickou úlohu, jelikož představuje viditelné potvrzení rovnosti žen a mužů v politickém životě. Díky zvýšené deskriptivní reprezentaci žen se zvedne míra toho, do jaké společnosti vnímá ženy stejně kompetentní pro politiku jako muže. Deskriptivní reprezentace ve výsledku přispěje k větší legitimitě žen v politice. Zásadní je vliv nového sociálního významu nejen na společnost, ale také na jednání dominantní skupiny v parlamentu.¹⁸ Otevřený odpor proti ženám v politice sice již byl odstraněn, ale přesto nejsou ženy v politice přijímány bez předsudků. Fakt, že byl odstraněn otevřený odpor proti vstupu žen do politiky, ještě nutně nemusí znamenat, že ženy mají v současnosti stejné příležitosti jako muži v politice.

Na základě těchto argumentů by měly být stanoveny institucionální mechanismy pro vyšší zastoupení podprezentovaných skupin. Afirmativní akce se nebude potýkat s problémem nedostatku zkušených a kompetentních žen a úroveň politiky neklesne, jak tvrdí kritici kvót. V této souvislosti je pozoruhodné, jak velká pozornost je věnována otázce kompetentnosti žen-političek, aniž by se do takové míry přezkoumávala a zpochybňovala kompetentnost mužů-politiků. Společnost je mnohem více skeptická ke schopnostem a kompetencím političek. Často se tvrdí, že na základě kvót se do politiky dostanou neschopné ženy. Ale málokdy je položena otázka, zda v zákonodárných sborech jsou zastoupeni jen samí schopní muži. Muž v politice je tradičně vnímán jako norma a jeho politické chování není sledováno v souvislosti s jeho pohlavím. Svět

---

¹⁸ Mansbridge, Jane, c. d., s. 650.

politiky zůstává slovy Virginie Sapiro převážně mužskou doménou¹⁹ a k ženám je nedůvěřivý, nebo při nejmenším ostražitý. Znevýhodněná pozice žen v politice se mimo jiné projevuje v této nedůvěře vůči kompetencím političek. Politická reprezentace žen musí být neustále legitimizována v situaci, kdy ženy vstupují do politických institucí, které se historicky konstituovaly jako mužské. Jsme svědky nepoměrně vyšších nároků kladených na politické reprezentantky než na reprezentanty. I po zvolení do politických funkcí jsou ženy v politice vnímány stereotypně a jsou konfrontovány s nedůvěrou vůči svým kompetencím.

2.2 Skupinová reprezentace

Debatu o politické reprezentaci žen je možné vést v obecnější rovině, kterou je debata o skupinové reprezentaci. Skupinová reprezentace je ospravedlňována tím, že bojuje proti systematické diskriminaci a to jak v politickém systému, tak obecně ve společnosti. Stojí před námi také otázka, do jaké míry je možné považovat ženy za skupinu a jak přistoupit k tvrzení, že ženy tvoří homogenní skupinu, která sdílí totožné zájmy. Než však přistoupíme k této specifické otázce, je nezbytné přiblížit samotný koncept skupinové reprezentace.

Užitečným nástrojem pro vymezení skupinové reprezentace je rozlišení tří přístupů k reprezentaci, které identifikovala Mercedes Mateo Diaz. Jedná se o přístup individuální, skupinový a přístup obecného zájmu. Každý z těchto přístupů se vztahuje ke třem hlavním složkám – kdo je subjektem reprezentace, kdo je reprezentantem a nakonec jaké zájmy zastupuje. Skupinový přístup k reprezentaci se od dvou zbývajících přístupů odlišuje zejména v tom, že reprezentace je postavená na podobných charakteristikách zástupců. Gender se stává samostatnou kategorií stejné váhy jako je třída či etnicita. V případě že složení zákonodárského sboru neodpovídá principu zastoupení na základě podobných charakteristik, vyvstává otázka, zda nezavést specifické nástroje, které by uvedený princip naplnily. V souvislosti se skupinovou reprezentací jsou proto navrhovány afirmativní akce, například kvóty prosazující skupinovou reprezentaci. Afirmativní akce je předkládána jako možný způsob dosažení

---

¹⁹ Sapiro, Virginia, c. d., s. 712.

cíle rovnoprávné participace žen v politickém rozhodování. Kvóty se nemusí týkat pouze žen, ale třeba také Afroameričanů. Individuální přístup naopak nebere na zřetel pohlaví jedince či jiné charakteristiky a zahrnuje liberální myšlenku, že reprezentant může reprezentovat více abstraktní myšlenky. Třetí přístup předpokládá existenci obecného zájmu, jenž by měl být nadřazen specifickým zájmům.²⁰

V reakci na námitky, že skupiny nemohou být definovány na základě společných zájmů a názorů, se mluví spíše o reprezentaci určitých perspektiv. „Sociální perspektivy vycházejí ze sociálních struktur, které umisťují osoby do podobného postavení, ať už se jim to zamlouvá, či ne.“²¹ Perspektiva na rozdíl od zájmu je otevřenější a proměnlivější, jelikož se jedná o obecné zaměření, z něhož se ještě nevyvozují konkrétní závěry. Předpokládají se odlišnosti mezi perspektivami žen a mužů. Zahrnutí více žen do politiky je klíčové právě vzhledem k odlišné perspektivě žen.

Požadavek na zahrnutí životních zkušeností a perspektiv jedné poloviny populace do procesu vytváření různých politik (ve smyslu policy) nelze jednoduše přehlížet. Proč by ženy neměly mít právo podílet se na rozhodování, když politická rozhodnutí ovlivňují jejich životy? Na přítomnosti žen v politice záleží, když se politizuje zkušenost žen. Požadavek na zastoupení žen v politice, které by se přibližovalo jejich procentuálnímu zastoupení v populaci, se jeví jako legitimní.²² Význam politické reprezentace vystihuje Nadia Urbinati. „Politická reprezentace je politickou funkcí, nejvyšší v demokracii, jelikož vytváří zákony; není pouze symbolickou a neměla by být zaměňována s funkcí hlavy státu, která reprezentuje jednotu národa.“²³ Je to právě skupinová reprezentace, jež umožňuje reprezentaci skupin, které by nebyly bez tohoto nástroje schopny dosáhnout proporčního zastoupení a jejich perspektivy by v důsledku zůstaly na okraji politické diskuze při tvorbě zákonů.

---

²⁰ Mateo Diaz, Mercedes: *Representing Women?. Female Legislators in West European Parliaments*. Colchester: ECPR Press, 2005, s. 15-17.

²¹ Young, Iris Marion: *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 146.

²² Nemusí se samozřejmě jednat o 50 %. Cílem je odstranění dlouhodobé disproporce a nastolení vyváženého zastoupení žen a mužů v politice.

²³ Urbinati, Nadia: *Representative Democracy. Principles and Genealogy*. Chicago: University of Chicago Press, 2006, s. 33.

2.2.1 Problémy univerzálního občanství

Skupinová reprezentace se vymezuje vůči univerzálnímu občanství, jež je obdobou přístupu obecného zájmu. Ideál univerzálního občanství se soustředí spíše na to, co mají lidé společného, než co je rozděluje. Všeobecnost občanství znamená, že se na všechny vztahují stejné zákony a pravidla, neberou totiž v potaz skupinové odlišnosti. Obecné je nadřazeno specifičnosti a odlišnosti. Představa, že všichni občané mají společný zájem, předpokládá, že tento zájem přesahuje individuální a specifické zájmy, perspektivy a zkušenosti. Z pohledu univerzalizmu by měly být reprezentativní orgány projevem obecné vůle, zatímco všechny individuální a skupinové projevy by měly být nelegitimní. Od občanů je vyžadována homogenita a potlačení jejich specifických zájmů ve jménu zájmu obecného. Je zde přítomna obava z toho, že skupinové zájmy budou podkopávat oddanost obecnému zájmu. Skupinovým diferencím se nepřikládá význam, protože podle tohoto přístupu pouze reprodukují sociální rozdělení na úkor společného veřejného zájmu.²⁴

Takto pojímané občanství v sobě zahrnuje předpoklad nestranných politických zástupců, kteří budou jednat v souladu s veřejným zájmem. Co to konkrétně implikuje pro požadavek více žen v politice? Větší podíl žen v politice není nutný. Nezáleží totiž na tom, kdo jsou reprezentanti, jelikož reprezentanti se údajně neřídí partikulárními zájmy, což jim umožňuje dělat dobrá rozhodnutí v zájmu všech.

Jak vysvětlit, že přestože občanská a politická práva byla rozšířena na všechny, tak s některými skupinami se stále nezachází spravedlivě a jsme svědky nerovností? Odpověď najdeme právě v chybných předpokladech univerzálního občanství. Nestranný veřejný zájem je zpochybňován s poukazem na to, že pouze posiluje zájmy historicky privilegované skupiny a reprodukuje stávající nerovnosti. Veřejný zájem umožňuje dominantní skupině prohlašovat své zkušenosti a perspektivu za nestranné a objektivní, ke zkušenostem privilegované skupiny se nepřistupuje jako k jednomu z několika možných úhlů pohledu. Obecný zájem je však ve skutečnosti zájmem dominantní skupiny a vylučuje ty, kteří ho s ní nesdílejí. Univerzální hodnoty a normy občanství byly totiž nastaveny primárně muži. Požadovaná homogenita potlačuje skupinové odlišnosti

---

²⁴ Young, Iris Marion: Polity and Group Difference. A Critique of the Ideal of Universal Citizenship, *Ethics*, Vol. 99 (1989), No. 2, s. 252-255.

a původně vyloučené skupiny jsou posuzovány podle norem, jež definovaly privilegované skupiny. Skupina, jež dominovala politickému rozhodování, také definovala politické priority, agendu a jakým způsobem se o ní diskutuje.²⁵ Jednota ve skutečnosti odlišnosti potlačuje, neeliminuje je, pouze upřednostní jednu perspektivu před dalšími. Skupinová reprezentace odhaluje tuto předpojatost veřejného zájmu, který je vydáván za neutrální. Obava z nabourání veřejného zájmu ze strany skupinových zájmů se ukazuje jako neopodstatněná. Je spíše výmluvou, proč nezahrnout do politického rozhodování jiné perspektivy.

Univerzalizmus a zdánlivá nestrannost, v nichž občanství a s ním související práva byly tradičně zakořeněny, skrývají předpojatost, prostřednictvím které jsou určité skupiny systematicky upřednostňovány. Práva jsou formulována na základě údajné neutrality a předpokládá se, že kdokoliv může reprezentovat kohokoliv. Feministické hnutí kriticky reagovalo na univerzalizmus práv a podařilo se mu zpochybnit, že se ke každému bez ohledu na pohlaví přistupuje stejným způsobem.²⁶ Poukázalo tak na to, že univerzalizmus vede ve svém důsledku k dominanci jedné skupiny (skupiny mladých bílých mužů z vyšší střední třídy) a že zástupci dominantní skupiny automaticky nemusí zahrnovat při svém rozhodování perspektivy vyloučených skupin.²⁷ Univerzalizmus liberální demokracie je falešný a opomíjí faktickou diskriminaci. Začlenění všech bez rozdílu do univerzálního občanství ve skutečnosti slouží k udržování nerovností. Klíčovým principem, který lze postavit v protikladu k univerzálnímu občanství, je politická reprezentace odlišnosti.

Univerzální přístup se projevuje ve formulaci zákonů a politik, jež neberou ohled na rasu, gender nebo další skupinové odlišnosti. Přijímá tak principy rovného zacházení a formálně rovných příležitostí. Máme být slepí vůči genderu, barvě kůže a dalším charakteristikám, jež historicky sloužily jako znamení podřadného postavení a vyloučení. Otázkou je, k čemu rovné zacházení se všemi skupinami ve skutečnosti vede, zda zanikly nerovnosti mezi skupinami, když nyní zákony zakazují odlišné zacházení založené na příslušnosti ke skupině. Liberální feminismus poukazuje na „... historickou

---

²⁵ Ibid, s. 253.

²⁶ Podobná kritika byla samozřejmě vedena i ze strany dalších sociálních hnutí, která upozorňovala například na odlišné zacházení na základě rasy, sexuální orientace atd.

²⁷ Mateo Diaz, Mercedes, c. d., s. 14.

setrvačnost mechanismů kulturní a politické praxe, jež *de facto* udržují nerovné podmínky, co se týče pasivního volebního práva, nevylučuje ani *de iure* opatření, jež by čelila nepsané, ale reálné privilegovanosti mužů.”²⁸

Navzdory získání plnoprávného občanství, skupinové nerovnosti zůstávají. Paradox principu stejného zacházení spočívá v tom, že jeho výsledným stavem není nastavení spravedlnosti, ale naopak zachovávání, či dokonce posilování stávajících nerovností a znevýhodnění. Pravidla sice nepřihlízejí ke skupinovým odlišnostem, ale společnost si jich všímá a vyvozuje z nich důsledky.²⁹ Nerovné odměňování žen a mužů (tzv. gender pay gap), stereotypní vnímání úlohy žen ve společnosti či sexistické zobrazování žen jsou toho dokladem.³⁰ Proto je nezbytné věnovat pozornost skupinovým diferencím a zvážit zavedení specifických práv. Odkazem na skupinovou diferenciaci na základě genderu, rasy či třídy se mají na mysli vztahy vedoucí k privilegování jedněch před druhými.

2.2.2 Skupinové difference a specifická práva

Iris Marion Young přichází s konceptem skupinově diferencovaného občanství jako možným způsobem, jak realizovat inkluzi a participaci všech. Inkluze a participace podreprezentovaných žen do veřejné diskuze, politických institucí a rozhodovacího procesu si podle ní vyžaduje mechanismus skupinové reprezentace, který zmírní důsledky nerovností mezi muži a ženami ve společnosti. „Větší inkluze a vliv v současnosti podreprezentovaných sociálních skupin může pomoci společnosti čelit strukturální sociální nerovnosti a najít opatření napravující ji.“³¹ Návrhy na zavedení

---

²⁸ Havelková Hana: Jako v loterii – politická reprezentace žen v ČR po roce 1989. In Hašková, Hana; Křížková, Alena; Linková, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 27.

²⁹ Young, Iris Marion, 1989, c. d., s. 268.

³⁰ V souvislosti s politikou můžeme zmínit mediální ankety o „Miss Poslanecké sněmovny“, které nejsou vůbec relevantní pro kompetenci političek vykonávat politický úřad a podkopávají legitimitu žen v politice. Dalším příkladem může být sexistické zobrazování žen v reklamě, které posiluje předsudky o rolích žen a mužů ve společnosti. V České republice na sexismus v reklamě poukazuje nezisková organizace NESEHNUTÍ.

³¹ Young, Iris Marion, 2002, c. d., s. 141.

skupinové reprezentace vycházejí ze strukturálního znevýhodnění určitých skupin. Vyšší politická participace žen proto vyžaduje specifická práva, která oslabí stávající znevýhodnění.

Východiskem znevýhodněných skupin z univerzálního občanství je zajištění institucionálních prostředků k reprezentaci těchto skupin. Hlavním důvodem specifického zastoupení podreprezentovaných skupin v rozhodovacích procesech je oslabení stávajícího znevýhodnění, kterému čelí. Skupinová reprezentace institucionalizuje spravedlnost v situaci strukturálních nerovností ve společnosti. Dalším argumentem pro specifickou reprezentaci podreprezentovaných skupin je poukaz na to, že přispívá k inkluzivní politické diskuzi. V neposlední řadě je skupinová reprezentace obhajována na základě práva na samosprávu (self-government).³²

Specifická práva by měla být dána těm skupinám, které jsou systematicky marginalizovány a podreprezentovány. Specifická práva pro skupiny, které jsou dlouhodobě podreprezentovány, jak již bylo řečeno, lze ospravedlnit poukazem na to, že kompenzují strukturální diskriminaci. Tyto specifická práva mohou být pouze dočasná a mohou být používány do toho okamžiku, než je odstraněno systematické znevýhodnění. Dokud jsme však svědky nerovností mezi muži a ženami, specifická reprezentace je na místě. Afirmativní akce se totiž snaží minimalizovat strukturální diskriminaci a umožňuje přeskočit stávající překážky. Na tomto místě je nutné poznamenat, že ambicí skupinové reprezentace není v žádném případě nahrazení stranické reprezentace, ale spíše její obohacení o další dimenzi. Vyšší počet žen v politice nezpochybní existenci stávajícího stranického systému. Ze skupinové reprezentace nevyplývá požadavek na založení strany, která by se skládala čistě z žen.³³

---

³² Will Kymlicka tvrdí, že v multikulturních společnostech jsou skupiny, které si zaslouží self-government, která by byla součástí širšího politického zřízení. Jako příklad takové skupiny uvádí domorodé obyvatelstvo. Kymlicka, Will: *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1995, s. 143.

³³ To však neznamená, že by neexistovaly empirické případy ženských stran. Můžeme například uvést německou stranu Feministische Partei Die Frauen vzniklou v roce 1995, švédskou Feministiskt initiativ založenou v roce 2005, polskou Partia Kobiet založenou v roce 2007 či španělskou politickou stranu Iniciativa Feminista vzniklou v roce 2009. Jak vidíme, tři z uvedených ženských politických stran mají přímo ve svém názvu slovo feministická.

Jako specifické právo můžeme vnímat zavedení genderových kvót v situaci, kdy jsme svědky systematického nesouladu mezi přítomností žen a mužů v zákonodárných sborech. Kvóty zpochybňují princip stejného zacházení v situaci znevýhodněného postavení žen ve společnosti. Jejich zavedení je ospravedlňováno tím, že kompenzují současné nerovnosti vycházející z vyloučení a diskriminace žen v minulosti. Nemusí se nutně jednat o rezervovaná křesla, kdy je předem určitý počet křesel v zastupitelském sboru vymezen ženám. Mnohem častěji se setkáváme s kvótami, které stanovují podíl žen a mužů na kandidátních listinách politických stran. Tento typ kvót je považován za přijatelnější cestu, jak dosáhnout vyváženého zastoupení žena mužů v zastupitelském sboru.

Jak již bylo řečeno v souvislosti se specifickými právy, kvóty mohou být zavedeny i na přechodné období za účelem zvýšení politické participace žen. Jako empirický příklad může sloužit Dánsko, kde Socialistická lidová strana (Socialistisk Folkeparti) a Sociálně demokratická strana (Socialdemokratiet) zrušily stranické kvóty poté, co se zastoupení žen v parlamentu stabilizovalo na 38 %. Kvóty už totiž nebyly vnímány jako potřebné, a proto se přistoupilo k jejich zrušení.³⁴

2.2.3 Ženy jako skupina?

V porovnání s konceptualizací žen jako skupiny se konceptualizace etnické, náboženské nebo národnostní skupiny zpochybňuje málokdy. Je to dáno tím, že ženy jsou rozptýleny mezi všemi těmito skupinami.³⁵ Skupinová identita žen může tedy narážet na překážky týkající se jednoty této skupiny. Jak má politička věrohodně odrážet ženské zájmy? Lze vůbec mluvit o něčem jako ženském zájmu, když ženy netvoří dostatečně jednotnou kategorii? Proč je představa homogenní kategorie žen nebezpečná? Existují vůbec nějaké opodstatněné důvody, proč konceptualizovat ženy jako skupinu? Na všechny tyto otázky budu hledat odpověď v následující části.

---

³⁴ Freidenvall, Lenita; Dahlerup, Drude; Skjeie, Hege: The Nordic countries - an incremental model. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 70.

³⁵ Proti tomuto tvrzení by se dalo namítat, že Afroameričané jsou zase rozděleni regionem, sexualitou či genderem a že jejich konceptualizace jako skupiny je podobně problematická jako u žen. Předpoklad jednoty kategorií třídy a rasy lze také zpochybnit.

Na úskalí plynoucí z pojmání žen jako jedné skupiny jsem již poukázala v části, která se zabývala mylným hledáním podstaty společné všem ženám. Je možné například tvrdit, že ženy mají stejný názor na interrupci a že na jeho základě je možné formulovat společný požadavek? Určitě ne. Je zapotřebí vzít v úvahu, že ženy netvoří naprosto homogenní skupinu, a proto se můžeme setkat s širokou škálou různých ženských zkušeností a potažmo i názorů, jež jsou zapříčiněny různým třídním či rasovým původem, náboženským přesvědčením atd.

Hlavní problém spočívá v tom, že ženy netvoří jednotnou skupinu, a proto je nemožné mluvit o zájmech společných všem ženám bez výjimky. Není možné identifikovat sadu zájmů, kterou by sdílely všechny ženy. Existuje zde riziko, že by se do politiky dostaly pouze ženy z vyšší střední třídy, které mají jinou sociální perspektivu než ženy z nižších tříd. Životní zkušenost bezdětných žen pocházejících z vyšší střední třídy tak nebude odpovídat zkušenosti většiny žen, od nichž se na rozdíl od mužů a bezdětných žen téměř jako samozřejmost očekává, že buď upřednostní rodinu a péči o ni před budováním kariéry, nebo že budou řešit, jak skloubit obojí. Měla by být zastoupena pluralita zkušeností. V důsledku toho je neméně důležité jako uvědomění si nadreprezentace mužů střední třídy i uvážení toho, jakým ženám se podaří získat politickou funkci.³⁶

Je zkušenost bílých heterosexuálních žen střední třídy reprezentativní pro všechny ženy? Odpověď je jednoznačně ne. Je třeba připustit, že charakteristiky jako rasa a třída ovlivňují gender. V politických funkcích by měly být zastoupeny ženy pocházející z různých tříd a etnik, které do politické diskuze přinesou další chybějící perspektivy. Stejně jako muži byli vytlačeni z pozic, kde mluvili za ženy, je zřejmé, že bělošky také musí být nahrazeny na pozicích, kde mluví za černošky, stejně tak ženy z vyšší střední třídy nemohou ve všech záležitostech mluvit za ženy z nižších tříd a heterosexuální ženy za lesbické ženy. Pokud k těmto posunům nedojde, mohlo by vést hledání společných charakteristik žen k vyloučení části z nich. Jak již bylo řečeno, ženy nepředstavují homogenní skupinu, protože se jich týká více charakteristik, které je mohou potenciálně rozdělovat. Jako příklady dalších charakteristik můžeme zmínit rasu či sociální třídu. Je důležité reflektovat tyto odlišnosti v rámci skupiny. Proporční

---

³⁶ Bacchi, Carol: Arguing for and against quotas. Theoretical issues. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 38.

deskriptivní reprezentace by nepochybně reflektovala větší škálu pohledů mezi ženami a vytvářela tak větší citlivost k odlišnostem v rámci skupiny.

Tímto jsem chtěla poukázat na možné rozdílné ženské perspektivy, jež je zapotřebí zahrnout, v žádném případě jsem však tím nechtěla zpochybnit konceptualizaci žen jako skupiny. Jestliže neexistuje společný ženský zájem, tak jaký argument můžeme vznést na podporu požadavku na více žen v politice? Například je možné se opřít o zjištění, že v převážné většině to jsou právě ženy, které prosazují zařazení témat jako sexuální obtěžování, domácí násilí, sladování profesního a osobního života, dostupná péče o předškolní děti do projednávané politické agendy. Výzkumy z různých částí světa ukazují, že opatření zabývající se rovností žen a mužů většinou iniciovaly právě političky, ačkoliv se obvykle předpokládá, že větší roli hraje stranická příslušnost než gender. Ženy napříč politickým spektrem se dokázaly sjednotit, vytvořit spojenectví a přijít s novou agendou, do níž spadá například problematika domácího násilí, sexuálního obtěžování, péče o děti nebo otázka matek-samoživitelek. Přitom nezáviselo na tom, zda se jednotlivé ženy hlásily k levici, či pravici. Toto spojenectví neznamenalopopření stranické příslušnosti, v jiných otázkách byla klíčová názorová pozice dané politické strany. Je možné konstatovat, že to byly mnohem častěji ženy-političky, které nastolily výše uvedená témata k legislativnímu projednávání. Ukazuje se, že větší vliv žen v politice postupně vedl ke zvýšené genderové vnímavosti.³⁷

Můžeme vycházet z antiesencialistického principu, který odmítá vrozené charakteristiky žen, aniž bychom zpochybnili koncept žen jako skupiny? Odpověď Iris Marion Young je kladná. Autorka řeší dilema vytvářené feministickými kritikami pojmu žena, přičemž souhlasí s jejich kritikou esencializace genderu, ale na druhou stranu se chce odlišit od liberálního individualismu, který popírá existenci skupin. Vysvětlení, proč je důležité uvažovat o konceptualizaci žen jako skupiny, je postavené na vymezení se vůči liberálnímu individualismu. „Tato individualistická ideologie však ve skutečnosti zakrývá útlak. Když nebudeme ženy v určitém smyslu pojímat jako skupinu, nemůžeme konceptualizovat útlak jako systematický, strukturovaný, institucionální proces.“³⁸ Ženy jsou po této stránce relevantní skupinou. Kvůli uvedeným pragmatickým politickým důvodům je třeba trvat na možnosti pojímat ženy jako skupinu určitého druhu.

---

³⁷ Bacchi, Carol, c. d., s. 44.

³⁸ Young, Iris Marion, 2008, c. d., s. 125.

O znevýhodněních je důležité podle autorky hovořit ve skupinovém smyslu a to nejen co se týče třídy, rasy, ale i genderu. Identifikace nerovností pomocí skupinových kategorií nám totiž umožňuje identifikovat nerovnosti strukturální. V případě odmítnutí žen coby skupiny, jsou znevýhodnění vnímána pouze jako záležitost jednotlivých osob. Zkoumání nerovnosti čistě individuálním srovnáním tudíž neposkytuje základ pro nároky týkající se sociální spravedlnosti. Naopak zkoumání nerovnosti na úrovni sociálních skupin nám dovoluje označit některé nerovnosti za nespravedlivé, protože odhaluje důležité aspekty institucionálních vztahů a procesů.³⁹

Snaha pojímat ženy jako jednu skupinu se souborem společných znaků a sdílenou identitou je problematická. Gender chápaný však jako serialita⁴⁰ nám umožňuje přemýšlet o ženách jako o sociálním kolektivu, aniž by to znamenalo, že všechny ženy mají společné atributy nebo že jsou ve stejné situaci. Nehledají se společné znaky všech žen ani jejich společná identita. Ženy nejsou definovány specifickým zájmem, cílem či politickým stanoviskem. „Je zřejmé, že takto pojatá ženská kolektivita je relevantní z hlediska politického zastoupení již proto, že její *strukturní postavení je samo o sobě politickým tématem.*“⁴¹

Vzhledem k tomu, že neexistuje společná podstata sdílená všemi členy skupiny, tak nemůžeme mluvit o přístupu postaveném na vylučujícím esencialismu. V sociálním kolektivu žen se jedná o pasivní jednotu, nepochází totiž z individuí, která si říkají ženy, ale spíše je situuje do uspořádání sociálních vztahů jako formované a omezené strukturními vztahy (například vnucenou heterosexuální, dělbu práce podle pohlaví – tyto znaky lze připsat struktuře jednání a očekávání ostatních). Definice skupiny často přichází zvnějšku od ostatních skupin, které označují a vnímají její členy stereotypně. Podobnost členů skupiny spočívá právě v jejich znevýhodnění. To, co primárně definuje

---

³⁹ Young, Iris Marion; Uhde, Zuzana: *Proti útlaku a nadvládě. Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Praha: Filosofia, 2010, s. 98.

⁴⁰ To znamená, že se gender chápe jako pojem odkazující k sociálním sériím, tedy ke specifickému typu sociálních kolektivit, který Jean-Paul Sartre odlišuje od skupin. Členové skupiny uznávají, že se společně podílejí na nějakém společném projektu, mají tedy společné, vědomé cíle. Naopak sociální série je neuvědomovaná kolektivní jednotka, v porovnání se skupinou je méně organizovaná a členství v ní nedefinuje identitu člověka. Lze říci, že skupiny často vznikají na základě reakce na seriální podmínky. Zmíněný koncept seriality je podle Young užitečný pro pojetí žen jako určitého kolektivu. Young, Iris Marion, 2008, c. d., s. 130.

⁴¹ Havelková Hana, c. d., s. 29.

skupinu, nejsou sdílené vlastnosti, ale postavení ve společnosti a společná historie, která toto postavení zapříčinila.⁴²

Iris Marion Young označuje ženy za sociální skupinu. Skupinu však nevnímá z hlediska identity, ale z hlediska jejího společenského postavení. Jinými slovy řečeno, směrodatné je postavení skupiny v rámci společnosti a systematické znevýhodnění, které definuje existující vztahy skupiny k ostatním členům společnosti. Ženy jako skupinu je potřeba pojímat relačně. Pozornost je nutné upírat k vzájemnému postavení skupin. „Porovnání mezi skupinami je nezbytné, když chceme posuzovat nerovnosti jako nespravedlivé, neboť nám pomůže ukázat odlišné příležitosti a omezení různých lidí v závislosti na jejich strukturálních sociálních pozicích.“⁴³ Sociální skupiny odlišují strukturální vztahy zvýhodnění a znevýhodnění. Takovéto pojetí žen jako sociální skupiny nenaráží na problém esencialismu a identity.

2.3 Kritická hranice

Přestože všechny skupiny mají právo na politickou participaci, ženy, které byly v minulosti vyloučeny z politického života, se potýkají s nedostatečným zastoupením. Otázka, která se klade, je, zda ženy jsou schopné ovlivňovat výsledky jednotlivých politik (ve smyslu policy) a zda je z tohoto hlediska důležité, aby v politice bylo více žen. Je o něco ochuzen politický systém, ve kterém jsou ženy podreprezentovány? Je možné očekávat, že se nějakým způsobem projeví vyšší podíl žen v politickém rozhodování? Bude změněna politická agenda? Promění se politický styl?

V souvislosti s úsilím o větší vliv žen na politické rozhodování zaznívá koncept kritické hranice (critical mass), který si klade otázku, jestli je možné pozorovat nějaké změny, když zastoupení dlouhodobě podreprezentované skupiny dosáhne určitého podílu v zákonodárném sboru. Tento koncept totiž předpokládá, že ke kvalitativnímu obratu dojde ve chvíli, kdy ženy překročí určité procentuální zastoupení⁴⁴. Když je

---

⁴² Young, Iris Marion, 1989, c. d., s. 260.

⁴³ Young, Iris Marion; Uhde, Zuzana, c. d., s. 124.

⁴⁴ O číselné hodnotě kritické hranice se samozřejmě vedou spory, nejčastěji se uvádí 30 %.

překročena tato hranice, tak ženy již nejsou malou, ale velkou menšinou, přestávají být symbolem (token). Očekává se, že při dosažení určitého podílu v reprezentativních orgánech budou mít ženy větší vliv na politickou agendu. Koncept v důsledku vysvětluje, proč se vstup žen do politiky zásadním způsobem zatím neprojevil a s jakými konkrétními problémy je spojeno nízké zastoupení žen v politických institucích. Požaduje se, aby skupina byla reprezentována alespoň takovým poměrem, který bude dostatečný na to, aby daná skupina měla vliv na rozhodovací proces.⁴⁵

Je možné zmínit několik problémů, kterým mohou ženy čelit, když vstoupí do oblasti, kde jsou dominantní skupinou muži, tedy do politiky. Jedná se o tokenismus, marginalizaci, vyloučení z neformálních sítí či syndrom včelí královny (queen bee syndrom). Tyto problémy vyvstávají z nízkého zastoupení žen v politice, tedy z jejich menšinového postavení v rámci politických institucí. Souvisí samozřejmě i s postavením žen ve společnosti obecně.⁴⁶ Tokenismus označuje situaci, kdy je zástupce určité skupiny v určitém společenství početně vzácný a v očích většiny se stává symbolem. Je k němu obrácena větší pozornost a je vnímán prostřednictvím stereotypů spojovaných se skupinou.⁴⁷ Ve vrcholové politice se vzhledem k nízkému početnímu zastoupení ocitají v pozicích tokenů většinou ženy. Tokenismus se také může projevat tím, že se političky stávají symboly všech žen a jejich případné chyby se následně vztahují na celou skupinu žen, což není případ mužů, kteří dominují v politické oblasti. Hodnocení výkonu ženy v politice je vztaženo na celou skupinu žen.⁴⁸

Tím, že ženy tvoří v politice menšinu, jsou pod větším drobnohledem. Jsou předmětem nejen větší pozornosti, ale také nedůvěry. Navíc jsou od žen-političek očekávány dvě protichůdné věci – na jedné straně musí prokázat, že jsou stejné (stejně schopné) jako muži-politici a na druhé straně musí dokázat, že dochází k proměně

---

⁴⁵ Dahlerup, Drude: From a Small to a Large Minority. Women in Scandinavian Politics, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 11 (1988), No. 4, s. 276.

⁴⁶ Ženy v rozhodovacích pozicích jsou zobrazovány stereotypně jako matky a manželky. Političkám jsou mnohem častěji kladeny otázky týkající se mateřství a péče o domácnost než politikům. Političky také někdy musí čelit sexistickým poznámkám svých kolegů.

⁴⁷ Gender Studies, o.p.s. *Ženy v řídicích pozicích* [online]. 2005 [cit. 2014-05-25]. ISBN 80 – 86520-13-7. Dostupné z: http://www.feminismus.cz/download/brozura_konference_05_zeny_v_ridicich_pozicich.pdf

⁴⁸ Skjeie, Hege: The Rhetoric of Difference. On Women's Inclusion into Political Elites, *Politics and Society*, Vol. 19 (1991), No. 2, s. 234.

politiky, když jsou zvoleny ženy. Další problém spojený s nízkým zastoupením žen v politice spočívá v tzv. syndromu včelí královny, kdy ženy v muži dominujícím legislativním shromáždění popírají jakoukoliv formu diskriminace žen a říkají, že právě ony jsou nejlepším dokladem toho, že ženy se mohou dostat do rozhodujících politických pozic, pokud se dostatečně snaží.⁴⁹

Kritickou hranici potřebují znevýhodněné skupiny, aby jejich členové byli ochotni formulovat menšinové postoje a aby přesvědčili ostatní (především členy dominantních skupin), že jimi prosazované perspektivy jsou široce sdíleny. Znevýhodněné skupiny potřebují mít také dostatek reprezentantů, kteří budou zastoupeni v různých výborech a podvýborech, kde se projednávají jednotlivé politiky. Zde můžeme odkázat na gender mainstreaming jako politickou strategii, která požaduje, aby perspektiva genderové rovnosti byla obsažena ve všech politikách na všech úrovních politiky. Při tvorbě politik je nezbytné zvážit dopady dané politiky na rovné příležitosti žen a mužů (gender impact assesment). Gender mainstreaming je přítomný jak ve fázi návrhu politiky, tak ve fázi rozhodnutí o její implementaci a hodnocení jejího vlivu na postavení žen a mužů ve společnosti).⁵⁰ V neposlední řadě potřebují tyto skupiny plnou reprezentaci, aby byl dán prostor různým mezi sebou soupeřícím perspektivám, názorům a zájmům skupiny. Tato široká škála názorů by byla obtížněji reprezentována pouze několika jednotlivci.⁵¹ Pokud bude v zákonodárných sborech více žen, tak se s větší pravděpodobností setkáme s odlišnými ženskými perspektivami, než když bude v legislativních shromážděních zasedat pouze zlomek žen.

Pro feministicky založené ženy a muže bude jistě zklamáním, když se stane političkou konzervativní žena, která bude zpochybňovat potřebu zásadní proměny genderových rolí a v otázce reprodukčních a sexuálních práv bude prosazovat opačné stanovisko než feministické organizace. Je ale zapotřebí si uvědomit, že ve společnosti se s takovými ženami setkáme a není důvod, proč by jejich pohled měl být ignorován, i když s ním nesouhlasíme. Feministickým organizacím se tímto neupírá právo na to, aby

---

⁴⁹ Dahlerup, Drude, 1988, c. d., s. 275.

⁵⁰ Hašková, Hana; Křížková Alena: *Women's Civic and Political Participation in the Czech Republic and the Role of European Union Gender Equality and Accession Policies*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 65.

⁵¹ Mansbridge, Jane, c. d., s. 636.

mohly dané političky za jejich postoje v oblasti rovnosti žen a mužů kritizovat. Jak vidíme, nelze garantovat, že všechny zvolené političky budou vždy prosazovat rovné příležitosti žen a mužů. „Je to [změna genderového složení parlamentu – M. M.] v určitém smyslu střela do tmy: ženy mnohem pravděpodobněji zasáhnou terč [rovné příležitosti žen a mužů - M. M.], než když střelícími budou převážně muži, ale stále je otevřená různým souhrám okolností.“⁵²

Dosud byly stručně představeny důvody, proč je důležité, aby podíl žen v politických institucích byl větší. Co se dále konkrétně změní, když vzroste politická participace žen? S rostoucím počtem žen v politice lze očekávat ustupování stereotypů o nich, jelikož v politických institucích budou zastoupeny různé typy žen. Zvýšený podíl zvolených žen povede obecně k proměně vnímání žen ve veřejných funkcích. Zkušenost ze zemí, kde ženy dosáhly většího zastoupení, také ukazuje, že byla upravena pravidla schůzí a jednání – ruší se pozdní večerní schůze a jednání mimo oficiální struktury, kterých se většinou ženy kvůli svým rodinným povinnostem neúčastnily.⁵³ Jak vidíme, početní zastoupení žen v politice hraje svou roli.

Očekávat však, že s vyšší politickou participací se očistí politika, je podle mého názoru naivní a nerealistické. Nárok na to, že ženy budou spasitelkami a pozvednou politickou kulturu, považuji za nespravedlivý. V politice je mnoho průměrných mužů-politiků, tak proč se podkopává vyšší zastoupení žen s odkazem na průměrné ženy-političky a zastoupení politiků není zpochybňováno? Jsou totiž formulována rozdílná očekávání od žen a mužů v politice. Metaforicky řečeno, na ženy je v souvislosti s očekáváním, že očistí politiku, kladeno těžké břímě.

Požadavek na více žen v politice je někdy postaven na problematice argumentaci, že ženy do politiky vnesou ženský prvek. Tvrzení však, že ženy budou v politice více naslouchat ostatním, protože je to obecně dáno jejich rolí matky-pečovatelky, pouze prohlubuje stávající genderové stereotypy⁵⁴. Kulturní vzorce jsou

---

⁵² Phillips, Anne, c. d., s. 83.

⁵³ Dahlerup, Drude, 1988, c. d., s. 289.

⁵⁴ Předpokládá se spojení žen s „politikou péče“. S představou političek jako pečovatelek souvisí časté jmenování žen do tzv. měkkých rezortů (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy). V protikladu k tomu, muži obsazují tzv. silové rezorty (Ministerstvo vnitra, Ministerstvo financí, Ministerstvo obrany). Jako výjimku můžeme uvést příklad současných ministryň obrany v Německu (Ursula von der Leyen), v Nizozemsku (Jeanine Hennis-Plasschaert), ve Švédsku (Karin Enström) a v Norsku (Ine Eriksen Søreide).

spojovány s představami o úloze žen v politice. Zapomíná se, že ženy nejsou skupinou s jednotnými charakteristikami a identitou. Diverzita ženské populace není brána na vědomí.

Očekávání, že ženy očistí politiku, by nutně muselo implikovat závěr, že ženy jsou kvalitativně lepší než muži, že ženy jsou mužům morálně nadřazeny. Argumentace, že reprezentace žen by měla být zvýšena na základě této úvahy, by pochopitelně neuspěla. Z mylného očekávání, že ženy spasí politiku, ve výsledku plyne i zklamání, když se nějaká politička projeví ve špatném světle. Následným rozhořčeným postěžováním si „podívejte se, k čemu nám je více žen v politice?“ je nepřímo delegitimizován požadavek na vyšší politickou participaci žen. Vyšší zastoupení žen v politice by mělo být považováno spíše za otázku spravedlnosti než za otázku vnesení morálních hodnot do politického života ženami. Ženy by se měly podílet na politickém rozhodování podobným dílem jako muži, aniž by se musely stavět do pozice spasitelek politiky. Na závěr kapitoly jedna spíše rétorická otázka - na základě jakých možných nadřazených zkušeností a talentu si muži mohou nárokovat monopolizaci reprezentace v legislativních shromážděních?

3 Příčiny nízkého zastoupení žen v České republice

V druhé kapitole diplomové práce se budu zabývat situací v České republice z pohledu politické participace žen. Nejprve stručně představím postavení České republiky v otázce politického zastoupení žen ve srovnání se světem a jednotlivými geografickými oblastmi. Následovat bude část, jejímž cílem bude identifikování hlavních příčin současné genderové asymetrie v politice. Genderová nevyváženost v zákonodárných sborech je totiž výsledkem souběhu různých faktorů. Pozornost bude konkrétně směřována ke dvěma hlavním faktorům a to kulturnímu a institucionálnímu. V souvislosti s nízkým zastoupením žen v reprezentativních orgánech se zaměřím na genderové stereotypy, jež nepřímo ovlivňují vstup žen do politiky a podkopávají kompetentnost žen pro politický úřad.

Dále vysvětlím, proč jsou to právě politické strany, jež mají klíč k vyšší politické inkluzi žen. Otázce vlivu politických stran budu věnovat více prostoru, jelikož jsou to podle mého soudu právě ony, kdo zachovávají nepříznivý status quo. Na závěr druhé kapitoly představím méně známý koncept skleněného útesu, který je možné v českém prostředí vztáhnout na Občanskou demokratickou stranu (ODS) v posledních volbách do Poslanecké sněmovny roku 2013.

3.1 Srovnání situace v ČR se světem

Přestože ženy získaly aktivní i pasivní volební právo (právo volit i právo být zvolena)⁵⁵, zastoupení žen v parlamentech je nízké. Zavedení volebního práva pro ženy vedlo v praxi k uplatnění zejména práva aktivního, zatímco naplňování pasivního práva zůstává i nadále problematické. Realizaci pasivního volebního práva žen cosi brání. Většina zákonodárných sborů na světě čelí stejnému problému a tím je přetrvávající podreprezentace žen. Světový průměr zastoupení žen v politice je v současnosti 22,3

---

⁵⁵ Průkopníky v přiznání volebního práva ženám byly Nový Zéland (1893) a Austrálie (1902). V Československu získaly ženy volební právo roku 1920, ve stejném roce bylo uděleno volební právo ženám ve Spojených státech amerických. Women's Suffrage. *Inter-Parliamentary Union* [online]. [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm>

procent⁵⁶, v České republice představuje nyní zastoupení žen v Poslanecké sněmovně 19,5 % - po předčasných volbách na podzim 2013 usedlo v 200 členné Poslanecké sněmovně 39 poslankyň a 161 poslanců⁵⁷. Disproporce ve složení zákonodárných shromáždění je patrná na první pohled, většina politických pozic je obsazena muži.

Pokud se podíváme na podíl žen v zákonodárných sborech v jednotlivých světových regionech, tak nejhůře je na tom pacifická oblast s 13,4 %, před ní se umísťují arabské státy s 17,8 %, Asie s 19 % a subsaharská Afrika s 22,6 %. Politická reprezentace žen v legislativních shromážděních v Evropě se rovná 25,3 % (pokud bychom nepočítali severské státy, tak by číslo bylo o něco nižší – 23,7 %) a na amerických kontinentech 25,8 %. Česká republika se tedy pohybuje pod evropským průměrem a nejvíce se v rámci regionálního srovnání přibližuje Asii. V žebříčku Mezinárodní unie v současnosti zaujímá Česká republika 78. místo z celkem 188 zemí.

Většinu politických elit na světě nadále tvoří muži. Země, které se výrazně vymykají tomuto vzorci, jsou severské země, v jejichž zákonodárných sborech se setkáváme s vyváženým zastoupením žen a mužů. Jestliže bychom severské země vyčlenily jako samostatnou kategorii, tak by se jednalo o 41,2 %. Obecně severské země jsou známy vysokým zastoupením žen v politice a při celosvětovém srovnání se pohybují vysoko nad průměrem⁵⁸. Pro přiblížení kontextu je však nutné poznamenat, že zastoupení žen v severských parlamentech se pohybovalo mezi 20 a 30 % již před zavedením kvót v 70. a 80. letech a to díky souhře několika faktorů – poměrnému volebnímu systému a vícemandátovým obvodům, vyspělé politické kultuře, vnímání absence většího počtu žen v politických institucích jako zásadní selhání demokracie, soutěži severských zemí mezi sebou v otázce rovnosti žen a mužů, podpoře a mobilizaci

---

⁵⁶ V případě dvoukomorového systému je v tomto průměru započítán údaj zastoupení žen v dolní komoře. Zastoupení žen v jednotlivých zemích včetně údajů za minulé roky lze dohledat v databázi Meziparlamentní unie. Všechny číselné údaje v diplomové práci týkající se procentuálního zastoupení žen vycházejí právě z této databáze. Women in National Parliaments. *Inter-Parliamentary Union* [online]. 2014 [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: <http://ipu.org/wmn-e/world.htm>

⁵⁷ Veškeré údaje týkající se počtu zvolených (případně nominovaných) žen a mužů na různých úrovních české politiky vycházejí z dat Českého statistického úřadu. *Volby.cz - Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

⁵⁸ V současnosti je celosvětový průměr zastoupení žen v parlamentech 22,3 %, zatímco v severských zemích je to 41,2 % - konkrétně 45 % ve Švédsku, 42,5 % ve Finsku, 39,7 % na Islandu, 39,6 % v Norsku a 39,1 % v Dánsku.

ženských sekcí v rámci politických stran či spolupráci s feministickým hnutím.⁵⁹

Celosvětový průměr zastoupení žen v politice se dlouhodobě pohybuje kolem 20 procent. Lze konstatovat, že nemůžeme mluvit o lineárním vývoji v politické reprezentaci žen, spíše jsme svědky nahodilého vývoje, kdy se počet žen v politice dlouhodobě výraznou měrou nezvyšuje. Politické strany nepřistupují k řešení nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích systematicky. Pokud dojde k nepatrnému nárůstu počtu žen v reprezentativních orgánech, tak za tím ve většině případů nestojí žádné systémové příčiny, ale spíše nahodilost, která nemůže zaručit lineární vývoj. Ukazuje se, že vývoj směrem k vyšší politické reprezentaci žen není nezvratitelný.⁶⁰

Očekávání, že se přirozeným vývojem bude postupně zvyšovat politická participace žen, se ukazují jako lichá. Přestože ženy tvoří polovinu populace, jejich zastoupení v politice se ani zdaleka nepřibližuje jejich zastoupení ve společnosti. Výrazná nerovnováha v zastoupení žen a mužů v politice představuje demokratický deficit. Legitimita demokratických politických systémů je snižována, pokud jsou ženy podreprezentovány v politickém rozhodování.⁶¹

3.2 Kulturní a institucionální bariéry

Strukturální nerovnosti ve společnosti často vyvolávají politickou nerovnost a určitou míru vyloučení z významných rozhodovacích procesů. Nejen že ženy představují nízké procento v zákonodárných sborech, ale žen je obecně málo v mocenských a vlivných pozicích veřejného života. Dochází k politické marginalizaci žen. V souvislosti s nízkým zastoupením žen v politice je nutné věnovat pozornost kulturním a institucionálním mechanismům vyloučení, které zabraňují ženám získání rovnoprávného podílu na politické participaci. Zatímco institucionálním překážkám čelí

---

⁵⁹ Freidenvall, Lenita; Dahlerup, Drude; Skjeie, Hege, c. d., s. 59-63.

⁶⁰ V České republice se například po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2013 snížilo zastoupení žen z 22 % na 19,5 %.

⁶¹ Henig, Ruth; Henig, Simon: *Women and Political Power. Europe since 1945*. Londýn: Routledge, 2001, s. 104.

již politicky aktivní ženy, na kulturní bariéry lze nahlížet jako na faktory, jež brání ženám v samotném vstupu do politiky. Pro přeskocení, či alespoň kompenzování stávajících překážek jsou přijímány afirmativní akce.

Vzhledem k tomu, že hlavní příčinu nízkého zastoupení žen v politických funkcích spatřuji v politických stranách, budu institucionálním překážkám věnovat více prostoru než překážkám společenským, aniž bych tím však chtěla zpochybnit relevantnost společenských faktorů. Důvodem tohoto postupu je také to, že kvóty, kterými se v diplomové práci zabývám, nemohou samy o sobě odstranit kulturní vzorce ve společnosti, spíše kompenzují znevýhodnění z nich plynoucí. Naopak institucionální překážky v podobě neochoty politických stran nominovat více žen mohou kvóty v krátkodobém horizontu odstranit. Odstranění institucionální překážky prostřednictvím kvót je více dosažitelný cíl než změna genderových stereotypů na základě kvótového opatření.

3.2.1 Genderové stereotypy

Nižší politická participace žen v politice bývá spojována s přetrvávajícími hluboce zakořeněnými kulturními vzorci, z nichž vychází tradiční rozdělení práce mezi mužem a ženou v rodině. Ženy jsou totiž nadále primárně zodpovědné za péči o rodinu a domácnost. Genderové role a očekávání udělují mužským a ženským životům určitou strukturu, která vede ke znevýhodnění žen. Například problém nedostupnosti péče o předškolní děti budou naléhavěji pociťovat spíše ženy, jimž společnost stále přiřítá roli pečovatelky. Život žen je v převážné většině organizován odlišně než život mužů. Ženy zpravidla nesou hlavní zodpovědnost za péči o děti a další závislé osoby a společenské instituce jsou nastaveny právě podle tohoto očekávání. Uvedený předpoklad následně pomáhá reprodukovat tyto nerovnosti, které se stávají bariérami pro působení žen v politice.

Představitelka feministické politické teorie, Susan Moller Okin, poukazuje na propojení nerovností v soukromé a veřejné sféře a dochází k závěru, že dokud bude přetrvávat nerovnost v rodině, tak ženy nemohou získat rovnost na pracovním trhu, v

politice či v kterékoliv jiné oblasti.⁶² Pro vyšší politickou participaci žen jsou potřebné strukturální změny ve společnosti. Spojování žen s tradiční rolí pečovatelky se prolíná do pohledu na politickou kompetentnost žen. Svět politiky je nadále vnímán jako svět převážně mužský. Stereotypy stigmatizují ženy a brání jim tak v získání většího podílu na politické moci. Případně se od zvolených žen očekává, že do politiky vnesou „ženské vlastnosti“. Na muže-politiky a ženy-političky se kladou odlišná očekávání. Argumentace ve prospěch zastoupení žen v politice s poukazem k přínosu „ženských vlastností“ je sporná a pouze potvrzuje uvedené kulturní vzorce ve společnosti.

Odstranění kulturních překážek pro vstup žen do politiky znamená například změnit postoj veřejnosti vůči genderovým rolím či zlepšit postavení žen na trhu práce. Samozřejmě že existují ženy, jež se navzdory společenským překážkám, dostaly do vysokých rozhodovacích pozic. „Avšak ti, kdo na své cestě úspěšně překonají překážky, nemohou být posuzováni jako rovní těm, před kterými sotva nějaké vyvstaly.“⁶³ Genderové stereotypy představují zásadní překážku pro vstup žen do politiky.

Výše zmíněné požadované strukturální změny budou výsledkem dlouhodobého procesu, jelikož hluboce zakořeněné kulturní vzorce ve společnosti se proměňují pomalým tempem. Nelze tedy očekávat dosažený kýmých cílů ze dne na den. Významnou úlohu při odstraňování genderových stereotypů samozřejmě sehrává legislativa prosazující rovné příležitosti žen a mužů. Nezanedbatelný vliv však také bude mít osvojení si těchto hodnot ze strany široké veřejnosti a zaměstnavatelů. Dosažení rovnosti žen a mužů ve společnosti je během na dlouhou trať, jelikož vyžaduje opuštění ve společnosti hluboce zakořeněných tradičních genderových rolí. Politická rovnost může být dosažena dříve a to například přijetím nástrojů podporujících vyvážené zastoupení žen a mužů v politice.

---

⁶² Okin, Susan Moller: *Justice, Gender, And The Family*. New York: Basic Books, 1989, s. 16.

⁶³ Young, Iris Marion; Uhde, Zuzana, c. d., s. 121.

3.2.2 *Politické strany jako klíčoví aktéři*

V dokumentu s názvem Akční platforma, jenž byl přijat na 4. světové konferenci Spojených národů o ženách v Pekingu v roce 1995, je ve článku 191a obsažená výzva směřovaná politickým stranám. Ty by měly „zvážit přezkoumání stranických struktur a procedur za účelem odstranění všech bariér, jež přímo či nepřímo znevýhodňují participaci žen.“⁶⁴ Pozornost v této části budeme věnovat otázce, proč to jsou právě politické strany, které sehrávají zásadní úlohu v nízkém zastoupení žen v rozhodovacích orgánech a zda můžeme genderovou asymetrii v politice vysvětlit nezájmem žen o politiku.

Role politických stran je rozhodující v druhé fázi procesu, kterým musí kandidáti a kandidátky projít, pokud chtějí být zvoleni do zákonodárského sboru. Richard Matland mluví o celkem třech vzájemně od sebe oddělených krocích nutných ke zvolení, přičemž úspěšnost jednotlivých kroků závisí na odlišných faktorech. První krok představuje osobní rozhodnutí jednotlivce ucházet se o politickou funkci, přičemž rozhodnutí je odvislé nejen od ambice a zájmu, ale také od zdrojů jednotlivce. Klíčové při analýze politických stran jako hlavní příčiny genderové asymetrie v legislativních shromážděních se ukazuje druhý krok, který spočívá v přeměně aspiranta na politickou funkci na kandidáta. V tomto stádiu vybírají politické strany ty, kteří se budou ucházet o místo v parlamentu. Poslední krok znamená přeměnu kandidátů a kandidátek na poslance a poslankyně.⁶⁵

Teprve tedy až v třetím kroku přicházejí do hry voliči a voličky, kteří rozhodnou, kdo zasedne v zastupitelském sboru. Jejich volba je omezena výběrem kandidátů a kandidátek, který již provedla daná politická strana. Vzhledem k tomu, že se v této části diplomové práce zabýváme úlohou politických stran v problematice podrepräsentace

---

⁶⁴ *The Beijing declaration and the platform for action: fourth world conference on women Beijing, China 4-15 september 1995*. New York: United Nations, 1996, s. 82. Více obecný požadavek na politické strany, aby odstranily diskriminaci žen v politickém a veřejném životě, je obsažen již v Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen (sedmý článek), která byla přijata roku 1979 Valným shromážděním OSN. *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. New York: United Nations, 1979.

⁶⁵ Matland, Richard; Montgomery, Kathleen: Recruiting Women to National Legislatures. A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies. In Matland, Richard; Montgomery, Kathleen (eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 21-26.

žen v politice, nejvíce relevantní pro nás bude druhá fáze popsaného procesu. Genderové kvóty vztahující se na kandidátní listiny jsou právě snahou zajistit rovnost žen a mužů v druhém kroku, kdy politické strany vybírají kandidáty a kandidátky ze zájemců a zájemkyň o politický úřad. Stanovují, jaká by měla být minimální hranice podílu žen a mužů na kandidátní listině. Toto afirmativní opatření cílí na stádium výběru kandidátů a kandidátek. Buď se jedná o legislativní kvóty, se kterými se setkáme převážně v zemích Latinské Ameriky, nebo o stranické kvóty, jež se vyskytují převážně na evropském kontinentu.

Častým argumentem proti zavádění kvót představuje tvrzení, že ženy nemají takový zájem o politiku jako muži a že kvóty budou nesmyslně nutit ženy do politiky. Navíc v případě, kdy se rozhodnou do politiky vstoupit, tak jim údajně nic nestojí v cestě a závisí pouze na jejich schopnostech. Z tohoto tvrzení lze nabýt dojmu, že žen je v politických stranách málo a že nízké zastoupení žen v parlamentu pouze odráží tuto skutečnost. Opravdu se ženy nechtějí aktivně účastnit politického života a podílet se na rozhodování? Nikoliv. Při bližším zkoumání zjistíme, že v členských základnách politických stran v České republice je přítomno 25 až 53 % žen.⁶⁶ Jak vidíme, podprezentace žen v zastupitelském sboru není výsledkem odrazu podprezentace žen v členských základnách politických stran.

Tvrzení, že ženy nemají zájem o politiku, a tudíž nemá smysl vyvíjet tlak na jejich vyšší zastoupení v rozhodovacích procesech, je irelevantní. Složení členských základen politických stran dokládá zájem žen o politickou participaci. To, že ženy tvoří podstatnou část členské základny politické strany, ale ještě nezajišťuje, že daná politická strana obsadí přibližně podobný podíl žen v rámci kandidátní listiny.⁶⁷ Například členskou základnu Křesťanskodemokratické strany (KDU-ČSL) tvoří 53 % žen, tato skutečnost se však ani zdaleka nepromítá do zastoupení žen v Poslanecké sněmovně. KDU-ČSL získala ve volbách celkem 14 mandátů, všechny obsadili pouze muži.

---

⁶⁶ Adamusová, Marcela; Šprincová, Veronika. Politická angažovanost žen v České republice: Přehledová studie (1993-2013). In: *Naše publikace* [online]. 2014, s. 45 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/country_report_czech_rep.pdf

⁶⁷ Saxonberg, Steven: Czech Political Parties Prefer Male Candidates to Female Votes. In Matland, Richard; Montgomery, Kathleen (eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 251.

Jak vidíme, jsou to paradoxně vlastní politické strany, které brzdí politickou participaci žen. Překážkou pro vyšší zastoupení žen v zastupitelském sboru nejsou voliči, ale proces nominací v rámci politických stran. Hlavní problém spočívá v nezájmu stranických vedení zohlednit vyvážené zastoupení žen a mužů při sestavování kandidátních listin. Instituce politických stran nejsou ztělesněním inkluzivního systému. Inkluzivním systémem se má na mysli „velká míra otevřenosti systému, díky níž se lidé pocházející z velmi odlišného prostředí mohou těšit rovným příležitostem při reprezentaci v rozhodujících orgánech.“⁶⁸

Mechanismus výběru kandidátů uvnitř politických stran ovlivňuje počet žen v zastupitelských orgánech. Vyhlídky na vyšší reprezentaci žen z velké části závisí na ochotě politických stran vzít na zřetel vyvážené zastoupení žen a mužů jako další kritérium při sestavování kandidátních listin. Argument politických stran, že se při sestavování kandidátních listin řídí schopnostmi a že nezáleží na tom, zda se jedná o ženu, nebo muže, je alibistický. Znamená to snad, že KDU-ČSL ve své členské základně (53 % žen) nemá jedinou schopnou ženu, když ji v Poslanecké sněmovně reprezentuje 14 mužů-poslanců? Určitě ne. Ženy v politických stranách jsou přítomny, ale problém spočívá v tom, že na kandidátní listiny jich je umístěno málo a navíc většinou na nevolitelná spodní místa. Podíl žen na prvních místech kandidátek je nízký.⁶⁹

Politické strany se někdy odvolávají na to, že by v rozhodovacích funkcích sice rády viděly více žen, ale že bohužel nemají ve svých řadách dostatek kompetentních žen. Argument, že politická strana nemá k dispozici dostatek kompetentních žen, však neobstojí. Jako empirickou ukázkou vyvrácení tohoto tvrzení bych chtěla uvést okolnosti kolem jmenování současné ministryně pro práci a sociální věci, Michaely Marksové Tominové. Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) původně navrhla do vlády za svou politickou stranu pouze muže (celkem sedm ministerských postů). Do čela resortu práce a sociálních věcí byl nejdříve nominován Petr Krčál, jenž se později kandidatury z osobních důvodů vzdal. ČSSD následně reagovala na kritiku, že strana hlásící se k rovným příležitostem žen a mužů v politice nemá ve vládě jedinou ženu a vzápětí přišla

---

⁶⁸ Mateo Diaz, Mercedes, c. d., s. 13.

⁶⁹ Výjimku v České republice tvoří Strana zelených, jejíž podíl žen na kandidátních listinách v porovnání s ostatními politickými stranami je výrazně vyšší. Je to vlivem kvótového opatření, které Strana zelených přijala. Konkrétní podobu kvót této politické strany přiblížím později.

dokonce s pěti ženskými kandidátkami na post ministryně, z nichž vybírala.⁷⁰ Zajímavé je také zmínit, že v předčasných volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2013 umístila strana současnou ministryni práce a sociálních věcí až na 11. místo kandidátní listiny.

Nejenom že podíl zastoupení žen na kandidátních listinách politických stran je nízký, ale dokonce výsledný počet zvolených političek je ještě výrazněji menší. Jak vysvětlit uvedený nepoměr mezi nominovanými a zvolenými političkami? Příčina nepoměru spočívá v tom, že ženy jsou na kandidátních listinách umisťovány na horší místa než muži. Důležitý je nejen podíl žen zastoupených na kandidátních listinách, ale také jejich umístění. Vyšší zastoupení žen na kandidátní listině totiž ještě nezaručuje, že stejný podíl žen bude zvolen.⁷¹ Jsme svědky minimálního zájmu politických stran nominovat na první místa kandidátních listin ženy.

Jak vidíme, podstatnou úlohu v politické participaci žen sehrávají politické strany, jež mají potenciál zvýšit zastoupení žen v zákonodárných sborech. „Klíčovou roli hrají politické strany, jež lze charakterizovat jako tzv. držitele klíčů. Politické strany totiž nejen rozhodují o tom, jaký vyberou postup při výběru kandidátů, ale také to, kdo budou tzv. volitelé..., komu bude otevřený proces výběru kandidátů či jaké budou požadavky na jejich výběr.“⁷² Genderově nevyvážené složení zákonodárných sborů z velké části závisí na podílu žen, které politické strany nominují a na jejich umístění na kandidátních listinách.⁷³

---

⁷⁰ Kromě odborné mluvčí ČSSD pro lidská práva a rodinu Michaely Marksové Tominové, šlo o následující političky – náměstkyni olomouckého hejtmána Yvonu Kubjátovou, zlínskou radní Taťánou Valentovou Nersesjan, bývalou středočeskou radní Zuzanu Jentschke Stöcklovou a náměstkyni jihočeského hejtmána Ivanu Stráskou.

⁷¹ Kobová, Ľubica; Maďarová Zuzana: *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou – aspekty parlamentních voleb*. Bratislava: Aspekt, 2007, s. 25.

⁷² Rakušanová, Petra. (2005) Mechanismy inkluze a exkluze žen v politice v České republice, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Vol. 6, No. 2, s. 25.

⁷³ Do určité míry mohou voliči ovlivnit pořadí jednotlivých kandidátů udělováním preferenčních hlasů. V současnosti je ve volbách do Poslanecké sněmovny možné udělit čtyři preferenční hlasy. V období 2002 až 2006 se jednalo o dva preferenční hlasy a nutné procento preferencí pro posunutí kandidáta či kandidátky na listině činilo 7 %. Nyní představuje tato procentuální hranice 5 %. Znamená to, že kandidát/ka musí získat alespoň 5 procent ze všech hlasů, které daná politická strana obdrží, aby se mohl/a posunout výše na kandidátní listině.

V souvislosti s odstraněním institucionální překážky, kdy většina politických stran je neochotná nominovat více žen na volitelná místa kandidátek, přicházejí ke slovu kvóty. Ukazuje se, že neochota stranických vedení nominovat na volitelná místa kandidátních listin ženy je důvodem volání po uplatňování kvótových opatření.⁷⁴ Na tomto místě je nezbytné vysvětlit, proč kvóty neporušují svobodu výběru, jak někdy argumentují jejich odpůrci. Teze o omezování svobodné volby vychází z neznalosti fungování politického systému. Voliči ve většině systémů vybírají pouze z kandidátů a kandidátek, kteří byli již vybráni danou politickou stranou. Je zapotřebí si uvědomit, že výběr kandidátů a kandidátek není nikdy zcela svobodný, když sestavování kandidátních listin je v rukou politických stran. Politické strany jsou skuteční „strážci“ (gatekeepers) politických úřadů. „Vzhledem k tomu, že volby do většiny zastupitelských orgánů probíhají na základě voleb politických stran s omezenou možností volit jednotlivé kandidáty či kandidátky, je výběr kandidátů a kandidátek uvnitř politických stran nejdůležitějším nástrojem.“⁷⁵

Kvóty spadají do afirmativních akcí, jejichž cílem je vyrovnat postavení žen a mužů v různých oblastech, v našem případě v legislativních shromážděních. Zvláštní pozornost je směřována ke konkrétním nástrojům, které by kompenzovaly negativní dopady společenských a institucionálních překážek na podreprezentovanou skupinu žen.

Vedle kvót mohou politické strany podpořit ženy pořádáním síťovacích setkání političek či politickým mentoringem, kdy zkušené političky předávají své zkušenosti začínajícím političkám. Další důležitou změnou může být to, že všechna rozhodnutí jsou činěna v rámci oficiálních struktur, nikoliv tedy během neoficiálních příležitostí, kterých se ženy většinou kvůli svým domácím povinnostem neúčastní. V neposlední řadě je podstatná spolupráce politické strany s ženskou sekcí, která působí v rámci struktur strany, a to nejen tak, že politická strana uzná její existenci, ale také že se zabývá jejími návrhy a připomínkami.

---

⁷⁴ Wolchik, Sharon: Women in Parliament in the Czech Republic. In Gelazis, Nida (ed.): *Women in East European Politics*. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2004, s. 87.

⁷⁵ Rakušanová Petra; Václavíková-Helšusová Lenka: Ženy v mužské politice. In Hašková, Hana; Křížková, Alena; Linková, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vydávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 44.

Stejně jako v případě národní politiky jsou ženy v lokální politice menšinou ve vztahu k mužům, nedosahují podobného procentuálního zastoupení jako muži. Přesto je však jejich pozice na lokální úrovni o něco lepší než na úrovni centrální. Ženy jsou tedy zpravidla více zastoupeny na komunální úrovni politiky. Můžeme mluvit o určité nepřímé úměře či tendenci – čím nižší politická úroveň, tím více zastoupených žen a naopak, s vyšší úrovní politiky žen ubývá. „V zásadě platí, že čím nižší mocenské pozice se rozdělují, tím více dostanou ženy prostor. V rámci nejmenších obcí lze často najít ženy i v pozicích starostek, ve větších městech je to již daleko vzácnější.“⁷⁶ V současnosti v České republice tvoří krajská zastupitelstva 19,7 % žen, zatímco zastoupení žen v zastupitelstvech měst a obcí je 26,3 %.

I v rámci samotné lokální politiky můžeme identifikovat tuto tendenci, s vyšší pozicí v mocenské hierarchii výrazně přibývá mužů. Je zřejmý rozdíl mezi zastupitelstvem na jedné straně a radou na druhé straně a to jak na obecní, tak krajské úrovni. V obecních a krajských radách zasedá mnohem méně žen, než jaký je jejich podíl v zastupitelstvu.⁷⁷ Vyšší pozice v lokální politice jsou obsazeny převážně muži. Česká republika nemá jedinou ženu-hejtmanku, v čele krajů stojí 13 mužů-hejtmánů. V čele statutárních měst jsou 2 ženy-primátorky a 22 mužů-primátorů. Rovněž s rostoucí velikostí obcí a měst, klesá zastoupení žen. Podobně to funguje i v rámci politických stran, v rozhodujících stranických funkcích je žen minimum navzdory početnějšímu zastoupení žen v členských základnách. Argumenty ve prospěch nutnosti vyššího zastoupení žen v politice se opírají o to, že v demokracii by ženy měly být zahrnuty ve všech částech politického života. Z toho vyplývá, že vyváženější zastoupení žen a mužů by mělo být samozřejmostí nejen na komunální, ale také na národní úrovni.

V rámci debat o zavedení kvót je někdy argumentováno, že si ženy mají založit svou vlastní stranu. Tomu tak bylo například na Islandu, kde fungovala Strana žen (Kvinnalistinn), jež byla složena výhradně pouze z ženských kandidátek a působila od roku 1983 do roku 1999.⁷⁸ V České republice takovou stranou byla strana Rovnost šancí.⁷⁹ Teze o nutnosti ženské strany však vychází z mylného předpokladu, že ženy

---

⁷⁶ Ibid, s. 51.

⁷⁷ Hašková, Hana; Křížková Alena, c. d., s. 27.

⁷⁸ Freidenvall, Lenita; Dahlerup, Drude; Skjeie, Hege, c. d., s. 72.

⁷⁹ Strana kandidovala ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2006, v kterých obdržela pouhých 0,2 %.

nemají různé politické názory a přesvědčení. Naopak je logické, že ženy jsou zahrnuty napříč politickým spektrem, což nemusí znamenat, že se ženy z různých stran nespojí při nastolování nějaké agendy (např. otázka dostupnosti školek).

3.3 Skleněný útes

Bylo by pokrytecké spojovat veškerou odpovědnost za nízké zastoupení žen v zastupitelských sborech se stranickým vedením. Problém totiž také vychází od některých političek, které jsou již zastoupeny a popírají jakákoliv znevýhodnění, kterým by v politice čelily (tzv. syndrom včelí královny, o kterém již byla řeč v souvislosti s problémy, jež vycházejí z nízkého zastoupení žen v politice – viz podkapitola kritická hranice). Zvláště poslankyně pravicových stran někdy odmítají tematizovat relevanci genderu v politické reprezentaci a tvrdí, že schopná žena se prosadí sama bez jakýchkoliv podpůrných opatření. Odmítají existenci překážek, s kterými mohou být ženy v politice konfrontovány. Gender v politice podle nich nehraje žádnou roli, a proto nesouhlasí se zaváděním genderových kvót. Důležité jsou údajně schopnosti jednotlivce a nezáleží při tom, zda se jedná o muže, nebo ženu. Kandidátky by měly být zvoleny na základě svých zásluh, nikoliv kvůli faktu, že jsou ženami.

Znamená to tedy, že by muži byli tak výrazněji schopnější, když nyní tvoří 80,5 % Poslanecké sněmovny? Tato otázka je na místě, protože tvrzení političek implikuje, že politické kompetence žen jsou do značné míry nižší než u mužů. Stále ještě není přítomný nový sociální význam, podle kterého jsou ženy stejně kompetentní pro politickou participaci jako muži a na jehož potřebu jsem poukázala v první kapitole diplomové práce, konkrétně v části zabývající se kompetentností političek.

Klíčovými postavami a zakladatelkami strany Rovných šancí byla novinářka Zdeňka Ulmannová a spisovatelka Olga Sommerová. Později se jako nepřekonatelné ukázaly vyostřené neshody mezi čelními představitelkami strany. Appeltová Michaela, Šprincová Veronika: Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích. In Kubálková, Petra; Wennerholm Čáslavská, Tereza (eds.): *Ženy a česká společnost. Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni (Peking +15)*. Praha: Otevřená společnost, 2010, s. 68.

Požadavek na vyšší zastoupení žen v legislativních shromážděních ze strany ženských iniciativ a veřejnosti je nepochybně důležitý, neméně však významný může být tlak političek vyvíjený směrem ke svým stranickým elitám požadující zlepšení postavení žen v rámci politické strany. Je totiž nezbytné, aby agendu politické reprezentace žen nastolily ženy působící v politických stranách a vymezily se tak vůči genderově nevyváženému složení kandidátních listin. Jestliže ve straně bude působit ženská sekce (organizace), jejíž připomínky bude stranické vedení respektovat, pak je pravděpodobné, že se zvýší počet žen na kandidátních listinách, které budou více umístěovány na volitelná místa.

V českém prostředí jsme mohli pozorovat tematizování zastoupení žen a mužů v politických institucích v předvolební kampani Občanské demokratické strany do Poslanecké sněmovny roku 2013. Jednalo se o neobvyklou situaci, jelikož tato pravicová strana gender v politice dříve zásadním způsobem netematizovala, spíše ho opomíjela. Lídryní ODS se stala Miroslava Němcová, jejímž jedním z předvolebních hesel, které se objevily na předvolebních billboardech a materiálech, bylo: „Premiérka, premiéři už tu byli.“ Dále například na složení kandidátní listiny z pohledu zastoupení žen a mužů upozorňuje samotná kandidátka ODS v Praze Jaroslava Janderová: „Rovněž vítám, že v popředí naší kandidátky je výrazné zastoupení žen, které vnášejí do politiky jiný pohled a životní zkušenost.“⁸⁰

Kromě tematizování nedostatku žen v politice ze strany političek Občanské demokratické strany v předvolební kampani je zajímavé, že ODS byla jedinou stranou, která zasedla v dolní komoře v období 2010 až 2013 a která nominovala více žen oproti předchozím volbám. Celkově za ni kandidovalo 24 % žen, což bylo o 4 procentní body více než ve volbách roku 2010. Oproti minulým volbám také ODS nominovala více žen na přední místa kandidátní listiny – v první pětici bylo zastoupeno 20 % žen, což znamenalo nárůst o 9 procentních bodů.⁸¹ V Praze, kde kandidovala Miroslava Němcová,

---

⁸⁰ Pražská kandidátka ODS očima Jaroslavy Janderové. *Kandidáti ODS do sněmovny* [online]. 2013, č. 7 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: [http://www.odspraha1.cz/jednicka/jednicka-7-2013.html#prettyPhoto\[gallery8a191990e9\]/2/](http://www.odspraha1.cz/jednicka/jednicka-7-2013.html#prettyPhoto[gallery8a191990e9]/2/)

⁸¹ Šprincová, Veronika. Analýza zastoupení žen na kandidátních listinách do předčasných voleb do PS PČR 2013. In: *Poslanecká sněmovna: Vývoj zastoupení žen v PS PČR v letech 1996-2013* [online]. 2013 [cit. 2014-07-01]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/analyza_snemovna_2013.pdf

byly v první pětici hned tři ženy a zastoupení v první osmičce kandidátní listiny bylo paritní, tedy 4 muži a 4 ženy. Výjimku z toho, kdy ženy obtížně pronikají do vedoucích politických pozic, představuje kontext krize. Na příkladu Občanské demokratické strany v období předčasných voleb do Poslanecké sněmovny roku 2013 lze dobře ilustrovat tzv. skleněný útes (glass cliff).

Koncept skleněného útesu poukazuje na okolnosti, za kterých se dostává více žen do rozhodujících pozic. Koncept je primárně směřován na oblast byznysu, ale lze ho použít i na sféru politiky. Hlavní teze spočívá v tom, že ženy se dostávají do vedoucích pozic v době krize.⁸² Občanská demokratická strana se před volbami do Poslanecké sněmovny roku 2013 nacházela v hluboké krizi a její voličské preference se výrazně propadaly. V této situaci se stala lídryní strany žena, která měla získat zpět ztracenou důvěru a vyvést stranu z krize. Na kontext krize bylo nepřímo odkazováno na billboardu volební lídryně: „Premiérka pro rozbouřenou dobu.“ Jak jsem ukázala, krize politické strany se neprojevila pouze na tom, že ODS měla lídryni, ale také na vyšším podílu žen na kandidátní listině a na předních místech kandidátky.

---

⁸² Ryan, Michelle; Haslam, Alexander: The Glass Cliff. Exploring the Dynamics Surrounding the Appointment of Women to Precarious Leadership Positions, *Academy of Management Review*, Vol. 32 (2007), No. 2, s. 553.

4 Kvóty

V poslední kapitole diplomové práce nastíním základní principy kvót. Budu se zabývat otázkou, o jak rozšířený nástroj se jedná a zda je specificky omezen na nějakou geografickou oblast. Vysvětlím, proč je pro vyšší procentuální zastoupení žen v legislativním shromáždění důležité nejen stanovení minimálního podílu žen na kandidátní listině, ale také jejich umístění v rámci listiny. Jelikož se setkáváme s různými typy kvótových opatření, objasním, v čem spočívají jejich hlavní odlišnosti a jakým způsobem se tyto rozdíly mohou projevit v podílu zvolených žen do zastupitelských sborů. Nakonec představím jak existující, tak navrhovaná kvótová opatření v České republice.

4.1 Rozšířenost kvót a nedůvěra v přirozený vývoj

Při pozorování dlouhodobě nízkého zastoupení žen v politice, které se zásadní měrou nezvyšuje, zaznívají hlasy zdůrazňující nezbytnost umělých mechanismů, jako jsou kvóty při řešení této situace. Cílem kvótových opatření je větší zahrnutí podprezentované skupiny žen do politického života a zpochybnění dominance mužů v politických institucích. Kvóty jako afirmativní akce tak představují posun od politiky rovných příležitostí k politice rovnosti výsledků, protože zaručují zvýšenou reprezentaci žen.⁸³

Stále více zemí se v posledních letech rozhodlo pro zavedení kvót, snaží se tak rychle řešit podprezentaci žen v politických institucích. V současnosti se různé formy kvót používají ve více než 100 zemích světa. V některých zemích byly přijaty jednotlivými politickými stranami, jinde se jedná o kvóty zakotvené v ústavě či volebním zákoně, které požadují po všech politických subjektech určitý podíl žen na kandidátních listinách. Kvóty tedy představují rozšířený nástroj na zvýšení reprezentace žen v národních parlamentech po celém světě, přičemž nejsou omezeny na nějaký specifický region, naopak jsme svědky používání kvót v naprosto odlišných zemích, jako je např. Francie, Jihoafrická republika či Argentina.

---

⁸³ Bacchi, Carol, c. d., s. 33.

Afirmativní akce bývá požadována s poukazem na nespravedlivou disproporci v politické participaci žen a mužů. Genderové kvóty představují tzv. přístup „fast track“ k reprezentaci žen a mužů v politice. Disproporční zastoupení žen a mužů v politice se výrazným způsobem přirozenou cestou dlouhodobě nemění a z toho vychází i rostoucí netrpělivost s pomalu se měnící situací a volání po zavedení kvót. Tento přístup předpokládá, že genderová rovnováha v politice nebude dosažena lineárním vývojem, a proto požaduje zavedení afirmativního opatření. V opozici k probíranému přístupu stojí tzv. přístup „incremental track“, který mluví o gradualismu a odmítá razantní jednorázovou změnu. Dává přednost postupnému zahrnutí většího počtu žen do politických institucí. Oba uvedené přístupy sice sdílejí cíl genderové vyváženosti v politice, ale už se rozcházejí v tom, jakým způsobem stanoveného cíle dosáhnout.⁸⁴

Kritici kvót označují kvótová opatření za pozitivní diskriminaci. Diskriminace evokuje nespravedlivé zacházení, což by znamenalo, že kvóty představují diskriminační praktiku. Tento často skloňovaný pojem však není na místě. Kvóty se zavádí, aby dorovnal stávající nerovnosti, či alespoň je částečně kompenzovaly. Nazývat narovnání spravedlnosti diskriminací je zavádějící. Kvóty nejsou diskriminací mužů, ale kompenzují minulou a současnou diskriminaci žen. Cílem kvót je vyvážené sdílení politické moci mezi muži a ženami. Kvótová opatření stanovují, jak nízká deskriptivní reprezentace určité skupiny je přípustná, jinak řečeno, určují minimální hranici deskriptivní reprezentace.

V diplomové práci se sice zabývám konkrétně genderovými kvótami, ale kvóty se nemusí vztahovat pouze na ženy. Skupinou na okraji politického rozhodování, pro niž jsou kvóty navrhovány, mohou být také například zástupci a zástupkyně národnostní, etnické, náboženské či jazykové menšiny. Na rozdíl od opatření na podporu vyššího zastoupení žen, u kterých se většinou stanovuje podíl žen na kandidátní listině, se u menšin jedná o vyhrazená křesla, která předem určují podíl míst v zákonodárném sboru pro příslušnou menšinu. Politické zastoupení menšin je tímto způsobem garantováno. Naopak u genderových kvót vztahujících se na kandidátní listiny není výsledný podíl žen v legislativních shromážděních zaručen.⁸⁵

---

⁸⁴ Dahlerup, Drude: Introduction. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 8.

⁸⁵ Krook, Mona Lena; Zetterberg, Pär: Electoral Quotas and Political Representation. *Comparative Perspectives*, *International Political Science Review*, Vol. 35 (2014), No. 1, s. 5.

Nelze se spokojit pouze s vyšším podílem žen v zastupitelských sborech, kterého je dosaženo prostřednictvím kvót. Číselný údaj je samozřejmě relevantní při zkoumání efektivity kvót, ale co dalšího je zapotřebí zkoumat, je vliv kvót na obsah politik. Podstatné nejsou pouze kvantitativní, ale i kvalitativní změny spojené s větším počtem žen v politice. Při hodnocení dopadů kvót se nesleduje pouze zvýšený počet žen v reprezentativních orgánech, ale pozornost se také upírá k substantivní reprezentaci a otázce, zda vyšší politická participace žen ovlivňuje předkládanou politickou agendu. Jak již bylo výše zmíněno, agenda rovných příležitostí žen a mužů byla většinou nastolena ženami-političkami. Vzhledem však k tomu, že kvóty představují relativně nový fenomén, jsou výsledky výzkumů stále omezené a dlouhodobé efekty kvót nejsou zatím zřetelné.⁸⁶ Na zhodnocení dlouhodobých efektů vyššího zastoupení žen v politickém rozhodování by se bezpochyby měly zaměřit budoucí výzkumy.

Zda kvóty budou mít pozitivní, nebo negativní efekt, závisí na jejich nastavení a na kontextu, v kterém jsou zaváděny. Proto můžeme mimo jiné sledovat nárůst počtu případových studií, které se specificky věnují dopadům kvót v jednotlivých zemích. Panuje například skepse ohledně zavádění nástrojů na vyváženou politickou reprezentaci žen a mužů v nedemokratických režimech. Významný nárůst v počtu žen zůstává pouze symbolický a zvolené ženy se nepodílí na rozhodování. „Ačkoliv režimy mohou poukazovat na značnou míru ženské reprezentace jako důkaz jejich demokratičnosti, skutečnost je taková, že významná rozhodnutí jsou činěna na jiných místech.“⁸⁷

---

⁸⁶ Krook, Mona Lena: *Quotas for Women in Politics. Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 226.

⁸⁷ Matland, Richard: Frequency and effectiveness. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 278.

4.2 Typy kvót

Historicky byly nejdříve zaváděny kvóty stanovující spodní hranici, tedy minimální procentuální podíl míst na kandidátce, jež mají zaujímat ženy. Postupem času se ale ukázalo, že kvóty byly obcházeny tak, že ženy byly umisťovány na nevolitelná místa. Formálně sice byly splněny všechny náležitosti, ale žen se výrazně do politiky více nedostalo. Byl zde patrný nepoměr mezi počtem žen, které byly nominovány, a mezi počtem zvolených žen. Jako nezbytné se jevílo přidání kritéria, jež by rovněž upravovalo pořadí kandidátů a kandidátek na listině. V reakci na uvedenou praxi byly tedy zavedeny kvóty, které požadují nejenom určité procento žen na volební listině, ale zabraňují také tomu, aby ženské kandidátky byly umístěny ve spodní části listiny s malou šancí na zvolení tím, že například musí být žena na každém třetím místě. Nejznámější je tzv. zipový systém, kdy se na kandidátní listině pravidelně střídají na každém druhém místě muž a žena.⁸⁸ Efektivita kvót, tedy zda povedou k vyšší politické reprezentaci žen, závisí nejen na zmíněném umístění žen na kandidátní listině, ale také na závaznosti a vymahatelnosti kvót, tedy na existenci sankčního mechanismu. Nejčastější formy sankcí představují finanční pokuty a zamítnutí registrace genderově nevyvážené kandidátní listiny.

Často se zapomíná zdůraznit, že se ve většině případů jedná o genderově neutrální kvóty, což znamená, že je stanoveno minimální a maximální procentuální zastoupení pro obě pohlaví (např. minimální hranice 40 %, maximální hranice 60 %). Pokud by se muži stali podprezentovaným pohlavím, vztahovalo by se kvótové opatření na ně stejně jako v současnosti na ženy, museli by tedy podle předchozího příkladu být zastoupeni na stranické kandidátní listině aspoň 40 %.

Při úvahách o zavedení kvót, je možné volit mezi několika odlišnými modely kvótových opatření. Kvóty totiž mohou nabývat různých podob, nejedná se o jeden model, jenž by byl zaváděn ve všech zemích. Parametry již existujících kvótových opatření se od sebe odlišují. Nastavení kvót se liší ve vztahu ke kulturním a institucionálním podmínkám, ve kterých jsou zaváděny. Například pro severské země a „Západ“ jsou typické stranické kvóty, pro země Latinské Ameriky jsou zase typické kvóty

---

⁸⁸ Krook, Mona Lena, 2009, c. d., s. 155.

legislativní a vyhrazené křesla se zejména vyskytují v arabském regionu, jižní Asii a Africe. Mezinárodní institut pro demokracii a volební podporu (International Institute for Democracy and Electoral Assistance - IDEA) vypracoval čtyřčlennou typologii pro různé mechanismy s označením kvóta, jež byly implementovány ve světě. První kategorii představují konstituční kvóty pro národní parlament, které jsou zakotveny v textu ústavy. Další kategorie je určitou obměnou první, jen se liší úroveň politiky, kde jsou kvóty aplikovány – konstituční nebo legislativní kvóty pro subnárodní úroveň. Do třetí kategorie jsou řazeny kvóty ve volebním zákoně pro národní parlament, jež jsou součástí volební legislativy. Nakonec IDEA identifikuje kategorii stranických kvót pro volební kandidáty, kdy se samy politické strany rozhodnou použít kvóty pro sestavování kandidátních listin.⁸⁹

Zmíněné první tři kategorie se často řadí pod souhrnnou kategorii legislativních kvót. V porovnání se stranickými kvótami, kdy se pouze jedna, či více stran rozhodne pro zavedení kvót, je z hlediska efektivity nepochybnou výhodou legislativních kvót, že se vztahují na všechny politické strany. Dobrovolné stranické kvóty se totiž týkají pouze stran, které je přijaly. V případě že strany, které je zavedly, představují marginální strany s několika mandáty v parlamentu, výsledný efekt stranických kvót na celkové zastoupení žen v zákonodárném sboru bude minimální. Může nastat i situace, že zastoupení žen v politických institucích bude stejné, nebo dokonce klesne.⁹⁰

Proto je klíčové, zda politické strany s významným počtem křesel v parlamentu reagovaly na rozhodnutí malých stran zavést kvótové opatření také přijetím kvót. Naplnění této okolnosti je nezbytné kvůli tomu, aby se stranické kvóty staly efektivním mechanismem na zvýšení politické participace žen. Pokud bychom to měli shrnout, tak pro výsledné zastoupení žen v zákonodárném sboru je u stranických kvót rozhodující nejen to, kolik politických stran uplatňuje kvótové opatření, ale také o jak silné politické strany se jedná. Naopak účinek legislativních kvót není tímto faktorem ovlivněn, protože pravidla pro sestavování kandidátních listin musí respektovat všechny politické

---

⁸⁹ Na níže uvedeném odkazu je i výčet všech zemí, v nichž se jednotlivé typy kvót používají. Na této elektronické databázi genderových kvót se podílí Mezinárodní institut pro demokracii a volební podporu, Meziparlamentní unie a Stockholmská univerzita. Data grouped by quota type. *Quota Project: Global Database of Quotas for Women* [online]. [cit. 2014-06-02]. Dostupné z: <http://www.quotaproject.org/system.cfm#constlocal>

⁹⁰ Matland, Richard, 2006, c. d., s. 282.

subjekty, a tudíž je rychlé zvýšení podílu zvolených žen vždy garantováno.

Jedním z hlavních kritérií pro klasifikaci kvót může být otázka závaznosti, či nezávaznosti kvót. Pokud bychom se podle tohoto klíče podívali na výše zmíněné kategorie Mezinárodního institutu pro demokracii a volební podporu, tak by první tři kategorie spadaly pod závazné kvóty a dobrovolnými kvótami by byly kvóty stranické. Mercedes Mateo Diaz označuje dobrovolnost za měkký (soft) mechanismus a závaznost za tvrdý (hard) mechanismus. Současně ještě přidává druhé kritérium a tím je obsahová stránka kvót. Měkkým opatřením jsou podle ní kvóty stanovující složení kandidátní listiny, zatímco kvóty určující výsledné složení parlamentu nazývá tvrdým opatřením.⁹¹ Pokud kvóty předem stanovují určitý podíl parlamentních křesel pro ženy, setkáváme se s pojmem vyhrazených křesel. Tento typ kvót nemá svůj základ ve stranických pravidlech, ale je zakotven v ústavě, nebo ve volebním zákoně. Vyhrazená křesla je možné regionálně vymezit – jsou uplatňovány v jižní Asii, Africe a na Středním východě.

To, že podrepräsentace žen v politice je pokládána za problém, se odráží ve stále rostoucím počtu politických stran, které přijaly opatření na zvýšení podílu žen na svých kandidátních listinách. V Evropě a ve světě celkově jsou nejčastějším typem kvót právě stranické kvóty⁹², jež se na rozdíl od vyhrazených křesel nevztahují k výsledku (neurčují tedy počet mandátů pro ženy a muže v zákonodárném shromáždění), ale ke startovním podmínkám (určují totiž podíl žen a mužů na kandidátních listinách). Stanovují určité procento míst na kandidátní listině pro deskriptivní zastoupení podrepräsentované skupiny, v našem případě žen. Vnitrostranické dobrovolné kvóty vycházejí spíše „zespoda“ od samotných politických stran, které se rozhodnou zvýšit zastoupení žen v politice. Nejedná se o „zeshora“ zavedené závazné kvóty, k nimž jsou připojeny sankce v případě jejich porušení. Možné úskalí kvót postavených na dobrovolné bázi spočívá v tom, že neexistuje žádná garance, že budou dodržovány.

---

⁹¹ Mateo Diaz, Mercedes, c. d., s. 26.

⁹² Interaktivní mapa s jednotlivými typy kvót je součástí výše zmíněné elektronické databáze genderových kvót – viz poznámka pod čarou číslo 86.

4.3 Kvótová opatření v České republice

Na označení podrepräsentace žen v zákonodárných sborech jako relevantního problému se téměř všichni shodnou. V čem již nepanuje shoda a rozděluje, je způsob, jakým tuto nepříznivou situaci řešit, případně jaké konkrétní nástroje přijmout. Odpůrci afirmativních opatření nesouhlasí se zasahováním a zaštiťují se přirozeným vývojem, který povede k postupnému nárůstu počtu žen v legislativních shromážděních. Pokud bychom přistoupili na argumentaci zastánců přirozeného vývoje, tak můžeme konstatovat, že současného zastoupení žen v Poslanecké sněmovně v České republice, které činí pouhých 19,5 %, jsme dosáhli po 94 letech (počítáno od roku 1920, kdy získaly ženy volební právo).

Je v České republice uplatňován nějaký typ kvótového opatření a vztahuje se na všechny politické subjekty? V České republice se nesečkáme s kvótami, jež by byly povinné pro všechny politické strany. Kvóty v českém politickém systému nejsou zakotveny, i když už zde byl návrh na jejich zavedení a v současnosti se diskutuje o dalším návrhu legislativních kvót. Není však pravda, že by v České republice neexistovala žádná kvótová opatření. Určitou formu genderového kvót najdeme u tří politických stran – Strany zelených, České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy⁹³. Stručně přiblížím, na jakých základech kvóty v těchto konkrétních případech stojí, a následně přistoupím ke dvěma návrhům na přijetí legislativních kvót.

ČSSD uplatňuje 25% vnitrostranickou kvótu při obsazování stranických orgánů, kterou má zakotvenou ve stanovách.⁹⁴ Platí pravidlo, že alespoň jedno místopředsednické křeslo musí obsadit žena. Nikdy v minulosti se nestalo, že by strana měla více místopředsedkyň, v určitém období nebyla dokonce vůbec splněna (pro případ nedodržení kvóty není stanovena žádná sankce). Hana Havelková poukazuje na to, že kvóta se stala kontraproduktivní. V praxi je totiž vnímána jako minimální zastoupení, nikoliv maximální. Znamená to, že nakonec spolu soupeří dvě ženy o jedno

---

⁹³ V případě Komunistické strany Čech a Moravy se nemluví o formální kvótě, ale o závazném doporučení. Na rozdíl od ČSSD a SZ se nejedná o součást stanov politické strany.

⁹⁴ Článek 35, odstavec 4 stanov České strany sociálně demokratické. *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online]. 2013 [cit. 2014-07-05] Dostupné z: http://www.cssd.cz/data/files/stanovy_cssd-1.pdf

místopředsednické křeslo.⁹⁵ Tato kvóta je opravdu symbolická. Nepředstavuje zásadní změnu v postavení žen v rámci politické strany ani větší podíl žen v legislativě. Problém mimo jiné spočívá v tom, že kvóta se netýká způsobu obsazování kandidátní listiny. V Poslanecké sněmovně po předčasných podzimních volbách v roce 2013 zasedlo za Českou stranu sociálně demokratickou 43 mužů a pouhých 7 žen. Převeďeno na procenta, za ČSSD je v zákonodárném sboru 86 % mužů a 14 % žen. To ani zdaleka neodpovídá podílu žen v členské základně, který je necelých 35 %.⁹⁶

Druhou politickou stranou, která má v českém prostředí zakotvenou genderovou kvótu ve stanovách, je Strana zelených (SZ). Zelení zavedli kvóty nejen na složení stranických orgánů, ale také na sestavování kandidátních listin. V čele politické strany by vždy měl být muž a žena. Jinak řečeno, pokud je předsedkyní strany žena, pak prvním místopředsedou musí být muž a naopak.⁹⁷ SZ se dále řídí principem, že ve volených orgánech a na kandidátních listinách musí být na prvních dvou místech osoby obou pohlaví a že v každé následující trojici kandidátů musí být vždy jedna osoba opačného pohlaví.⁹⁸ Pokud by postavení Strany zelených bylo v České republice silné, tak by bylo pravděpodobné, že by ostatní strany byly více motivovány řešit genderovou vyváženost svých kandidátních listin kvůli obavě před možnou ztrátou volebních hlasů.

V této souvislosti je možné zmínit vliv německé Strany zelených na přijetí kvót v jiných stranách. Zelení v Německu v roce 1986 přijaly 50% kvótu na sestavování kandidátních listin, tedy již výše zmiňovaný zipový systém. Jako ohrožení vnímali tuto rychle rostoucí stranu křesťanští demokraté (CDU), a proto zavedli kvótové opatření, které stanovovalo, že podíl žen na kandidátních listinách musí odpovídat podílu žen v členské základně politické strany. Křesťanské demokraty také následovala sociální demokracie (SPD), kteří rovněž nechtěli podcenit otázku genderové vyváženosti kandidátních listin.⁹⁹ Vzhledem však k tomu, že Strana zelených není ani parlamentní stranou, je tento vývoj v českém případě nepravděpodobný. Strana s nízkým volebním

---

⁹⁵ Havelková Hana, c. d., s. 35.

⁹⁶ Adamusová, Marcela; Šprincová Veronika, c. d., s. 48.

⁹⁷ Původně se navrhovalo společné předsednictví muže a ženy podle německého vzoru.

⁹⁸ Článek 28, odstavec 6 stanov Strany Zelených. *Stanovy Strany zelených*. [online]. 2009 [cit. 2014-07-05] Dostupné z: <http://strana.zeleni.cz/42/clanek/stanovy-strany-zelenych/>

⁹⁹ Chapman, Jenny: *Politics, Feminism and the Reformation of Gender*. Londýn: Routledge, 1993, s. 230-231.

ziskem, která uplatňuje kvóty, se nestává hrozbou ostatních politických stran a nemotivuje je k přijetí podobného kvótového opatření.

Co se týče Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM), tak ta sice žádnou formální kvótu nepřijala, ale její ústřední výbor vydává doporučení, aby na kandidátce minimálně jednou do každého třetího místa byla žena.¹⁰⁰ Je třeba podotknout, že uvedené doporučení není vždy dodržováno. I přesto je za tuto stranu nyní v Poslanecké sněmovně nejvíce žen – 11 poslankyň. Podíl žen za Komunistickou stranu Čech a Moravy činí 33 % (11 poslankyň) a podíl mužů je 67 % (22 poslanců).

4.3.1 Návrhy legislativních kvót

V České republice uplatňování stranických kvót na sestavování kandidátní listiny u Strany zelených nevedlo k rozšíření kvót mezi další politické subjekty. Kvóty zůstávají na okraji, a tudíž neovlivňují míru politické participace žen. Česká republika naráží na možné úskalí stranických kvót, o kterém jsem již výše psala, tedy že uplatňování kvót u malé politické strany nevyvolá reakci u stran s významným počtem mandátů v Poslanecké sněmovně a na výsledném procentuálním zastoupení žen v legislativním sboru se vůbec neprojeví.

Jak již bylo uvedeno, v Evropě jsou sice nejrozšířenějším kvótovým opatřením stranické kvóty, ale několik zemí uplatňuje i legislativní kvóty (například Belgie, Francie, Polsko), které jsou na rozdíl od stranických kvót závazné pro všechny politické strany. Nabízí se tedy otázka, zda nezvolit spíše legislativní kvóty, jež by zaručovaly zvýšení podílu žen v Poslanecké sněmovně. Posun od stranických kvót ke kvótám legislativním v českém prostředí lze zdůvodnit velmi omezenou účinností stranických kvót. V obou návrzích kvót, kterými se nyní budu zabývat, se právě jedná o legislativní kvótová opatření. Vedle jejich zjevné výhody, že se týkají všech politických stran, je podstatná i přítomnost sankcí v případě, že by je nějaká politická strana nedodržela.

S návrhem legislativních kvót v minulosti (v roce 2010) přišel ministr pro lidská

---

¹⁰⁰ *Návrhy KSČM k řešení otázky postavení žen ve společnosti.* [online]. 2005 [cit. 2014-07-05] Dostupné z: <http://www.kscm.cz/politika-kscm/odborne-zazemi-kscm/regionalni-a-komunalni-strategie/zastupitele/44884/navrhy-kscm-k-reseni-otazky-postaveni-zen-ve-spolecnosti?previev=archiv>

práva a menšiny Michael Kocáb. Účelem návrhu novely volebního zákona bylo podpořit vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice. Kvóty se měly vztahovat na sestavování kandidátních listin všech politických stran při volbách do Poslanecké sněmovny, krajů a zastupitelstva hlavního města Prahy. Podle tohoto návrhu by na kandidátních listinách politických stran mělo být minimálně 30 % žen či mužů. Navíc by první dvě místa měla být obsazena osobami opačného pohlaví. Jednalo by se tedy o genderově neutrální kvóty, jelikož se mluví o minimálním zastoupení obou pohlaví. Na rozdíl od výše zmiňovaných vnitrostranických kvót, by legislativní kvóty byly závazné a existoval by sankční mechanismus pro případ nedodržení kvóty. Jako sankce bylo navrhováno odmítnutí registrace kandidátní listiny politické strany, která by se při sestavování listiny neřídila legislativní kvótou. Ke schválení novely volebního zákona zavádějící kvóty nakonec nedošlo, protože byla jmenována nová vláda.¹⁰¹

V následujících třech letech debata kolem přijmutí kvót jako nástroje na vyšší politickou participaci žen poněkud utichla. Až v listopadu roku 2013 se tématu kvót dostalo opět větší pozornosti médií a široké veřejnosti. Veřejnou debatu v té době nerozpoutal návrh legislativních kvót v politice, ale kvóty zaručující větší podíl žen ve vedení velkých firem.¹⁰² Lze říci, že Evropskou komisí schválená směrnice o genderové vyváženosti mezi členy dozorčí rady, nevýkonnými členy správní rady společností kotovaných na burzách (jak zní její oficiální název), byla vnímána ještě kontroverzněji než otázka zavedení genderových kvót v politice.

V tomto kontextu se objevil druhý návrh zavádějící legislativní kvóty v České republice. Konkrétně téma kvót v politické oblasti znovuotevřel současný ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Jiří Dienstbier. Návrh novely volebního zákona je do velké míry podobný předchozímu z roku 2010. Oproti němu však zavádí odlišný sankční mechanismus a tím je namísto zamítnutí registrace kandidátní listiny snížení státního příspěvku za získaný mandát. Vláda by měla dostat předlohu v srpnu 2014 a zákon by mohl platit od května 2015. Na to, zda bude návrh legislativních kvót přijat, si musíme ještě počkat. Už však samotný fakt, že kvóty jsou předmětem veřejné diskuze, představuje zásadní změnu. Co však stále ještě chybí, je věcná forma debaty

---

¹⁰¹ Adamusová, Marcela; Šprincová Veronika, c. d., s. 89.

¹⁰² Hlavní iniciátorkou směrnice byla eurokomisařka pro spravedlnost, základní práva a občanství Viviane Reding.

oproštěná od genderových stereotypů.

5 Závěr

Situace, kdy ženy dlouhodobě zůstávají menšinou v parlamentech, přestože tvoří polovinu populace, je nepřijatelná. Podreprezentace žen v politice se stala relevantním tématem, kterému se přikládá pozornost. Teoretická část diplomové práce prokazuje oprávněnost požadavků na vyšší politickou reprezentaci žen a zavedení afirmativních nástrojů, které dorovnávaly současné strukturální nerovnosti, nebo je alespoň částečně kompenzují.

Esencialistický přístup deskriptivní reprezentace je problematický, jelikož opomíjí odlišnosti mezi ženami, a proto by se mu argumentace ve prospěch přijetí kvótového opatření měla raději vyhnout. Požadavek na potřebu deskriptivní reprezentace by se měl spíše opírat o historický kontext vyloučení žen z politiky a přetrvávající strukturální překážky, nikoliv o hledání společné podstaty všech žen. Princip specifické reprezentace, na němž jsou postavena kvótová opatření, se vztahuje na znevýhodněné skupiny. Skupinová reprezentace je v tomto ohledu příležitostí, jak dát hlas ženám, které by bez této reprezentace byly marginalizovány. Aplikace stejných pravidel a zákonů bez ohledu na skupinové odlišnosti je kritizována, jelikož ve skutečnosti vede spíše k zachování než odstraňování znevýhodnění.

Přestože zkušenosti jednotlivých žen jsou velmi proměnlivé v závislosti na třídě, rase, sexualitě či věku, nepředstavuje to důvod pro opuštění pojmání žen jako skupiny. Navzdory uvedeným problémům je nutné pojímat ženy jako relevantní politickou skupinu, která má právo na politickou reprezentaci. Konceptualizace žen jako skupiny je totiž podstatná kvůli rozpoznání strukturálních nerovností. Přestože neexistuje společný ženský zájem, jsou to většinou ženy-političky, které nastolují témata jako sexuální obtěžování, násilí na ženách, sladování profesního a osobního života, dostupnost péče o předškolní děti. Překonání kritické hranice skrze proporční deskriptivní reprezentaci zajistí pravděpodobněji větší škálu perspektiv a názorů žen, než když bude v parlamentu zasedat pouze zlomek žen. Vyšší zastoupení žen v politických institucích také povede k vytvoření nového sociálního významu, který bude spočívat v tom, že ženy jsou stejně kompetentní pro politiku jako muži.

Přestože již ženy nejsou vyloučeny z podílu na politické moci, jsme svědky nízkého zastoupení žen v politických institucích. V České republice je v současnosti zastoupení žen v Poslanecké sněmovně pouhých 19,5 %, což je lehce pod světovým průměrem. V žebříčku Mezinárodní unie v současnosti zaujímá Česká republika 78. místo z celkem 188 zemí. Pokud se podíváme na jednotlivé úrovně české politiky, můžeme identifikovat následující tendenci - s nižší úrovní politiky se zvyšuje zastoupení žen a naopak, čím vyšší mocenské pozice, tím méně žen, které je zastávají.

Jako jednou z příčin nízké politické participace žen se ukazuje genderová dělba práce v rodině, s kterou nepřímo souvisí i neustálé zpochybňování kompetence žen v politice. Nadále převažuje tradiční uvažování o politice jako o mužské doméně. Klíčovou roli při řešení podprezentace žen sehrávají české politické strany, které při sestavování kandidátní listiny zdaleka neodráží zastoupení žen ve své členské základně. Vyšší zastoupení žen v parlamentech se tudíž stává projevem vůle politických stran nominovat více žen a umisťovat je na volitelná místa. Na příkladu Občanské demokratické strany v předčasných volbách do Poslanecké sněmovny roku 2013 jsem ilustrovala fenomén skleněného útesu, kdy se ženy dostávají do vedoucích pozic v době hluboké krize politické strany.

Jeden z nástrojů na ukončení politické podprezentace žen představují kvóty, jež legitimizují požadavek na vyvážené zastoupení žen a mužů v politice. Kvóty vycházejí z přesvědčení, že vyrovnaného zastoupení žen a mužů v politických institucích nelze dosáhnout přirozenou cestou. Především v posledních dvou desetiletích jsme svědky rozmachu v zavádění kvót po celém světě, v současnosti se setkáváme s určitým typem kvót ve více jak sto zemích. Kvótová opatření je možné rozdělit podle různých kritérií, přičemž nejčastěji se jedná o kritérium závaznosti. Na jeho základě je možné identifikovat dobrovolné stranické kvóty a legislativní kvóty. Podstatné pro vyšší zastoupení žen v zákonodárném sboru je to, zda jsou kvóty závazné pro všechny politické strany, či zda je uplatňují pouze některé strany. Efektivita kvót dále závisí na tom, zda je kromě procentuálního podílu žen a mužů na kandidátní listině upraveno i pořadí.

Stranické kvóty na kandidátní listinu, které uplatňuje pouze Strana zelených, nevedly k rozšíření kvótových opatření mezi další politické strany, a tudíž je jejich vliv na zastoupení žen v Poslanecké sněmovně s ohledem na postavení strany nulový. Jak

minulý návrh Michaela Kocába z roku 2010, tak současný návrh novely volebního zákona ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Jiřího Dienstbiera počítá se zavedením legislativních kvót, které by se týkaly všech politických stran. Pro vliv na vyšší politickou participaci žen je u obou návrhů rozhodující, že předepisují i případné sankce a že nestanovují pouze minimální zastoupení žen a mužů na kandidátních listinách, ale také upravují obsazení vedoucích příček kandidátky.

6 Seznam použité literatury a dalších zdrojů

- Appeltová Michaela, Šprincová Veronika: Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích. In Kubálková, Petra; Wennerholm Čáslavská, Tereza (eds.): *Ženy a česká společnost. Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni (Peking +15)*. Praha: Otevřená společnost, 2010, s. 63-73.
- Bacchi, Carol: Arguing for and against quotas. Theoretical issues. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 32-51.
- Dahlerup, Drude: From a Small to a Large Minority. *Women in Scandinavian Politics, Scandinavian Political Studies*, Vol. 11 (1988), No. 4, s. 275-298.
- Dahlerup, Drude: Introduction. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 3-31.
- Ford, Lynne: *Women and Politics. The Pursuit of Equality*. Australia: Wadsworth Cengage Learning, 2011.
- Freidenvall, Lenita; Dahlerup, Drude; Skjeie, Hege: The Nordic countries - an incremental model. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 55-82.
- Hašková, Hana; Křížková Alena: *Women's Civic and Political Participation in the Czech Republic and the Role of European Union Gender Equality and Accession Policies*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2003.
- Havelková Hana: Jako v loterii – politická reprezentace žen v ČR po roce 1989. In Hašková, Hana; Křížková, Alena; Linková, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 25-42.
- Henig, Ruth; Henig, Simon: *Women and Political Power. Europe since 1945*. Londýn: Routledge, 2001.
- Chapman, Jenny: *Politics, Feminism and the Reformation of Gender*. Londýn: Routledge, 1993.
- Kobová, Ľubica; Maďarová Zuzana: *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou – aspekty parlamentních voleb*. Bratislava: Aspekt, 2007.
- Krook, Mona Lena: *Quotas for Women in Politics. Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Krook, Mona Lena; Zetterberg, Pär: Electoral Quotas and Political Representation. *Comparative Perspectives, International Political Science Review*, Vol. 35 (2014), No. 1, s.

3-11.

Kymlicka, Will: *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1995.

Mansbridge, Jane: Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes", *The Journal of Politics*, Vol. 61 (1999), No. 3, s. 628-657.

Mateo Diaz, Mercedes: *Representing Women?. Female Legislators in West European Parliaments*. Colchester: ECPR Press, 2005.

Matland, Richard; Montgomery, Kathleen: Recruiting Women to National Legislatures. A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies. In Matland, Richard; Montgomery, Kathleen (eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 19-42.

Matland, Richard: Frequency and effectiveness. In Dahlerup, Drude (ed.): *Women, Quotas and Politics*. Abingdon: Routledge, 2006, s. 275-292.

Okin, Susan Moller: *Justice, Gender, And The Family*. New York: Basic Books, 1989.

Phillips, Anne: *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press, 1995.

Pitkin, Hanna Fenichel: *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1967.

Rakušanová, Petra: Mechanismy inkluze a exkluze žen v politice v České republice, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Vol. 6 (2005), No. 2, s. 25-30.

Rakušanová Petra; Václavíková-Helšusová Lenka: Ženy v mužské politice. In Hašková, Hana; Křížková, Alena; Linková, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 43-60.

Renzetti, Claire; Curran Daniel: *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003.

Ryan, Michelle; Haslam, Alexander: The Glass Cliff. Exploring the Dynamics Surrounding the Appointment of Women to Precarious Leadership Positions, *Academy of Management Review*, Vol. 32 (2007), No. 2, s. 549-572.

Sapiro, Virginia: When Are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women, *The American Political Science Review*, Vol. 75 (1981), No. 3, s. 701-716.

Saxonberg, Steven: Czech Political Parties Prefer Male Candidates to Female Votes. In Matland, Richard; Montgomery, Kathleen (eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 245-266.

Skjeie, Hege: The Rhetoric of Difference. On Women's Inclusion into Political Elites,

Politics and Society, Vol. 19 (1991), No. 2, s. 233-263.

Urbinati, Nadia: *Representative Democracy. Principles and Genealogy*. Chicago: University of Chicago Press, 2006.

Wolchik, Sharon: Women in Parliament in the Czech Republic. In Gelazis, Nida (ed.): *Women in East European Politics*. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2004, s. 81-92.

Young, Iris Marion: Polity and Group Difference. A Critique of the Ideal of Universal Citizenship, *Ethics*, Vol. 99 (1989), No. 2, s. 250-274.

Young, Iris Marion: *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Young, Iris Marion: Serialita genderu - úvahy nad ženami jako sociálním kolektivem, *Sociální studia*, Vol. 5 (2008), No. 1, s. 121-142.

Young, Iris Marion; Uhde, Zuzana: *Proti útlaku a nadvládě. Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Praha: Filosofia, 2010.

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. New York: United Nations, 1979.

The Beijing declaration and the platform for action: fourth world conference on women Beijing, China 4-15 september 1995. New York: United Nations, 1996.

Návrhy KSČM k řešení otázky postavení žen ve společnosti. [online]. 2005 [cit. 2014-07-05] Dostupné z: <http://www.kscm.cz/politika-kscm/odborne-zazemi-kscm/regionalni-a-komunalni-strategie/zastupitele/44884/navrhy-kscm-k-reseni-otazky-postaveni-zen-ve-spolecnosti?preiev=archiv>

Stanovy Strany zelených. [online]. 2009 [cit. 2014-07-05] Dostupné z: <http://strana.zeleni.cz/42/clanek/stanovy-strany-zelenych/>

Stanovy České strany sociálně demokratické. [online]. 2013 [cit. 2014-07-05] Dostupné z: http://www.cssd.cz/data/files/stanovy_cssd-1.pdf

Adamusová, Marcela; Šprincová, Veronika. Politická angažovanost žen v České republice: Přehledová studie (1993-2013). In: *Naše publikace* [online]. 2014 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/country_report_czech_rep.pdf

Šprincová, Veronika. Analýza zastoupení žen na kandidátních listinách do předčasných voleb do PS PČR 2013. In: *Poslanecká sněmovna: Vývoj zastoupení žen v PS PČR v letech 1996-2013* [online]. 2013 [cit. 2014-07-01]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/analyza_snem

ovna 2013.pdf

Gender Studies, o.p.s. *Ženy v řídicích pozicích* [online]. 2005 [cit. 2014-05-25]. ISBN 80 – 86520-13-7. Dostupné z:

http://www.feminismus.cz/download/brozura_konference_05_zeny_v_riDICich_pozicich.pdf

Pražská kandidátka ODS očima Jaroslavy Janderové. *Kandidáti ODS do sněmovny* [online]. 2013, č. 7 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z:

[http://www.odspraha1.cz/jednicka/jednicka-7-2013.html#prettyPhoto\[gallery8a191990e9\]/2/](http://www.odspraha1.cz/jednicka/jednicka-7-2013.html#prettyPhoto[gallery8a191990e9]/2/)

Data grouped by quota type. *Quota Project: Global Database of Quotas for Women* [online]. [cit. 2014-06-02]. Dostupné z:

<http://www.quotaproject.org/system.cfm#constlocal>

Women in National Parliaments. *Inter-Parliamentary Union* [online]. 2014 [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

Women's Suffrage. *Inter-Parliamentary Union* [online]. [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm>

Volby.cz - Český statistický úřad [online]. 2014 [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: <http://volby.cz/>